

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Психолого-педагогічний факультет
Кафедра соціальної педагогіки і соціальної роботи

«До захисту допущено»
Завідувач кафедри _____

Реєстраційний № _____
« ___ » _____ 20__ р.

**ФОРМИ ТА МЕТОДИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ЩОДО УПЕРЕДЖЕННЯ АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ
СТАРШОКЛАСНИКІВ**

кваліфікаційна робота
студентки групи ЗСП-м-22
ступінь вищої освіти «магістр»
спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки
Віхляєвої Вікторії Василівни

Науковий керівник: к.п.н., доцент
Василюк Тамара Григорівна

Оцінка:

Національна шкала _____

Шкала ECTS _____ Кількість балів _____

Голова ЕК _____

(підпис) (прізвище, ініціали)

Члени ЕК _____

(підпис) (прізвище, ініціали)

(підпис) (прізвище, ініціали)

(підпис) (прізвище, ініціали)

(підпис) (прізвище, ініціали)

ЗАПЕВНЕННЯ

Я, _____,
розумію і підтримую політику Криворізького державного педагогічного університету з академічної доброчесності. Запевняю, що ця кваліфікаційна робота виконана самостійно, не містить академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Я не надавав(ла) і не одержував(ла) недозволену допомогу під час підготовки цієї роботи. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело. Із чинним Положенням про запобігання та виявлення академічного плагіату в роботах здобувачів вищої освіти Криворізького державного педагогічного університету ознайомлений(а). Чітко усвідомлюю, що в разі виявлення у кваліфікаційній роботі порушення академічної доброчесності робота не допускається до захисту або оцінюється незадовільно.

(підпис)

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ	9
1.1 Адиктивна поведінка: визначення поняття та основні особливості	9
1.2 Функції та ознаки адиктивної поведінки	10
1.3 Концептуальні моделі адиктивної поведінки	15
1.4 Основні форми адиктивної поведінки підлітків та їх характеристика	20
Висновки до розділу 1	26
РОЗДІЛ 2. УПЕРЕДЖЕННЯ АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ СТАРШОКЛАСНИКІВ: СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ ФОРМИ І МЕТОДИ	28
2.1 Старшокласники та їх соціально-психологічні характеристики	28
2.2 Форми соціально-педагогічної діяльності щодо упередження адиктивної поведінки старшокласників	30
2.3 Методи соціально-педагогічної діяльності щодо упередження адиктивної поведінки старшокласників	35
Висновки до розділу 2	44
РОЗДІЛ 3. СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ МЕТОДИКИ ПРОФІЛАКТИКИ АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ СТАРШОКЛАСНИКІВ	46
3.1. Соціально-педагогічна методика роботи з учнями старших класів щодо профілактики наркоманії, тютюнопаління та пияцтва.....	46
3.2. Соціально-педагогічна методика роботи з батьками учнів старших класів щодо сімейного виховання дітей з метою запобігання адиктивної поведінки .	48
3.3. Впровадження інформаційно-освітньої протиалкогольної програми «Сімейна розмова».....	55
Висновки до розділу 3	63
ВИСНОВКИ	64
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	67
ДОДАТКИ	72

ВСТУП

У сучасних умовах однією з найбільш серйозних проблем є адиктивна поведінка серед старшокласників. Під адиктивною поведінкою розуміється шкідлива залежність від різних речей, таких як алкоголь, наркотики, тютюн, інтернет, азартні ігри та інші. Це може викликати серйозні наслідки для здоров'я та соціальної адаптації старшокласників, а також негативно вплинути на їхнє майбутнє.

Упередження адиктивної поведінки у старшокласників – це важлива задача, яку можна розв'язати шляхом застосування соціально-педагогічної діяльності. Соціально-педагогічна діяльність забезпечує формування здорового способу життя, розвиток соціальних та міжособистісних навичок, підвищення самооцінки та дисципліни у старшокласників.

Основними формами та методами соціально-педагогічної діяльності для упередження адиктивної поведінки старшокласників є: профілактична робота з учнями та їх батьками, організація змістовних дозвіллевих заходів, проведення тренінгів з психології, навчання навичкам саморегуляції та самоконтролю, робота з емоційним станом учнів, підвищення мотивації до здорового способу життя та інше.

У магістерській роботі детально розглянуті кожна з цих форм та методів соціально-педагогічної діяльності, описані приклади їх використання, а також проаналізовані результати, що були досягнуті за допомогою застосування цих методів. Також проведено аналіз позитивних та негативних аспектів використання соціально-педагогічних методів для упередження адиктивної поведінки серед старшокласників.

Магістерська робота базується на наукових джерелах, які досліджують причини, характер та наслідки адиктивної поведінки серед старшокласників та методи її упередження. Також використані результати власного практичного

досвіду як соціального педагога, що накопичився у процесі практичної діяльності.

Метою даної магістерської роботи є дослідження форм і методів соціально-педагогічної діяльності для упередження адиктивної поведінки серед старшокласників. Результати дослідження можуть бути корисними для вчителів, соціальних педагогів та інших фахівців, які займаються проблемами підлітків.

Отже, магістерська робота на тему "Форми та методи соціально-педагогічної діяльності щодо упередження адиктивної поведінки старшокласників" є важливим дослідженням, яке може допомогти підвищити ефективність роботи з учнями та уникнути негативних наслідків адиктивної поведінки.

Новизна даної магістерської роботи полягає в тому, що вона присвячена вивченню конкретних соціально-педагогічних методик та їх ефективності в упередженні адиктивної поведінки старшокласників у сучасних умовах, які характеризуються психологічним і соціальним напруженням, пов'язаним з російською агресією в Україні. Більшість наукових досліджень в цій галузі зазвичай фокусуються на загальних теоретичних аспектах адиктивної поведінки, або на загальних рекомендаціях щодо профілактики такої поведінки у підлітків.

В даній магістерській роботі ми детально досліджуємо конкретні методики, їх переваги та недоліки, а також визначаємо їх ефективність у контексті упередження адиктивної поведінки старшокласників. Також, ми пропонуємо практичні рекомендації щодо застосування цих методик у роботі з учнями та їх батьками.

Крім того, наше дослідження зосереджене на старшокласниках, які є особливо вразливою групою для адиктивної поведінки. Враховуючи, що у підлітковому віці формуються основні цінності, вірування та переконання, наша магістерська робота має важливу практичну значущість для соціально-педагогічної роботи з цією групою учнів.

Об'єктом дослідження є соціально-педагогічна діяльність щодо упередження адиктивної поведінки серед старшокласників.

Предметом дослідження є форми та методи цієї діяльності, які використовуються для упередження адиктивної поведінки серед старшокласників.

Завданнями теоретичної частини дослідження є:

- аналіз наукових джерел щодо розуміння змісту, причин, ознак, форм та видів адиктивної поведінки підлітків;
- з'ясування соціально-психологічних характеристик старшокласників;
- виявлення форм і методів соціально-педагогічної діяльності щодо упередження адиктивної поведінки старшокласників;
- аналіз соціально-педагогічних методик роботи з учнями старших класів щодо профілактики наркоманії, тютюнопаління та пияцтва;
- аналіз соціально-педагогічних методик роботи з батьками учнів старших класів щодо сімейного виховання дітей з метою запобігання адиктивної поведінки.

Основні завдання практичної частини магістерської роботи на тему "Форми та методи соціально-педагогічної діяльності щодо упередження адиктивної поведінки старшокласників" включають:

- розробку та опис ефективних соціально-педагогічних методик для упередження адиктивної поведінки серед старшокласників;
- систему соціально-педагогічних заходів з метою профілактики адиктивної поведінки серед старшокласників та їх батьків;
- оцінку ефективності застосування соціально-педагогічних методик та їх впливу на поведінку старшокласників;
- розробку рекомендацій щодо подальшого застосування ефективних соціально-педагогічних методик у шкільній практиці.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у можливості використання практичними психологами, соціальними педагогами, вчителями, батьками ефективних соціально-педагогічних методик у практичній діяльності для упередження адиктивної поведінки підлітків, зокрема старшокласників в умовах соціальних криз, війн, а також в мирний час.

Методи дослідження: у роботі використані філософські методи – аналіз, синтез, узагальнення, систематизація, дедукція, індукція, абстрагування, екстраполяція; емпіричні – авторські спостереження, класифікація і опис соціально-педагогічних методів і форм роботи з учнями старших класів щодо профілактики та упередження девіацій, а також авторські соціально-педагогічні методики по формуванню у старшокласників активної протидії адикціям.

Апробація результатів дослідження: дослідження проводилося на базі Криворізького ліцею №77 Криворізької міської ради упродовж 2022-2023 років.

Структура роботи: робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури і додатків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ

1.1 Адиктивна поведінка: визначення поняття та основні особливості

Адиктивна поведінка, також відома як залежна поведінка або адикція, є патологічною, неконтрольованою та компульсивною потребою виконувати певну дію, незалежно від потенційних негативних наслідків. Вона характеризується надмірним прагненням до певної дії або споживання речовини, яка викликає задоволення або ейфорію.

Кожен вид адикції має свої характеристики та може мати негативний вплив на фізичне і психологічне здоров'я людини, а також на її соціальне функціонування та якість життя. Лікування адиктивної поведінки зазвичай включає психотерапію, медикаментозну підтримку та підтримуючі програми, спрямовані на зміну негативних звичок і розвиток з дорогою альтернативної поведінки. Це може включати роботу з терапевтом або консультантом з адикцій, участь у груповій терапії або підтримуючих групах, навчання навичкам управління стресом та розвитку здорових механізмів управління емоціями.

Лікарська підтримка може бути застосована в деяких випадках, особливо при фізичній залежності від речовин, наприклад, у випадку алкогольної або наркотичної адикції. Це може включати використання лікарських препаратів для зменшення відмовних симптомів або контролю тяги до споживання речовини.

Підтримуючі програми, такі як самопомогові групи або реабілітаційні центри, також можуть бути корисними для отримання підтримки від людей, які пережили схожі проблеми і можуть поділитися своїм досвідом і стратегіями відновлення.

Як зазначає Т.Ю. Діденко, важливо розуміти, що лікування адиктивної поведінки є індивідуальним процесом, і підхід може варіюватися в залежності від

типу адикції, рівня втручання та потреб конкретної людини. Однак, раннє визнання проблеми і шукання підтримки є першими кроками на шляху до одужання і покращення якості життя [11].

Адиктивна поведінка може мати як фізіологічні, так і психологічні компоненти. Наприклад, у випадку речовинної адикції, фізіологічна залежність може виникати внаслідок змін у мозковій хімії, тоді як психологічна залежність пов'язана з емоційними і психологічними факторами.

Для тих, хто страждає від адиктивної поведінки, можуть бути доступні різні форми підтримки та ресурсів, такі як групи підтримки, терапевтичні спільноти, програми заміщення наркотиків тощо. Ці ресурси можуть допомогти людині змінити свої звички та знайти нові способи задоволення своїх потреб.

Важливо зазначити, що лікування адиктивної поведінки є процесом, який може зайняти час та вимагати багато зусиль. Не існує одного універсального підходу, який би підійшов кожній людині з адиктивною поведінкою. Кожен випадок повинен бути розглянутий окремо, з урахуванням індивідуальних потреб та умов. Лікування повинне бути персоналізованим та максимально ефективним для конкретної людини.

1.2 Функції та ознаки адиктивної поведінки

Функції – це основні завдання, які виконуються певним об'єктом або процесом. У контексті людської поведінки, функції можуть описувати, що людина намагається досягнути певних цілей за допомогою своїх дій.

Адиктивна поведінка є відмінною від нормальної поведінки, оскільки вона є надмірною та шкідливою для людини. Ознаки адиктивної поведінки, як наголошує Н.М.Вакуленко, включають:

- компульсивність – людина не може утриматися від здійснення певної дії, навіть якщо ця дія шкідлива або небезпечна;

- терпіння– людина потребує все більшої і більшої кількості певного стимулу, щоб досягти бажаного ефекту;
- відмова від контролю – людина не може контролювати свою поведінку, навіть якщо вона знає, що це може призвести до негативних наслідків;
- соціальна відмова – людина може відмовлятися від соціальних контактів та відносин через свою адиктивну поведінку;
- шкідливі наслідки – адиктивна поведінка може мати шкідливі наслідки для здоров'я, соціального та фінансового стану людини;
- відчуття схвалення – людина може отримувати відчуття задоволення та схвалення від своєї адиктивної поведінки, що може підштовхувати її до продовження цієї поведінки [7].

Усі ці ознаки можуть сприяти розвитку адиктивної поведінки і підвищувати ризик виникнення залежності від певних речей або дій.

Н.О.Жарова називає наступні основні функції адиктивної поведінки:

- релаксаційна функція – вживання адиктивних речовин або зайняття іншою адиктивною поведінкою (наприклад, гри на гроші) може допомогти людині зняти стрес, заспокоїтися і відчути певну релаксацію;
- компенсаторна функція – людина може використовувати адиктивну поведінку, щоб замінити втрачене в житті (наприклад, залежність від алкоголю як спосіб забути про проблеми в особистому житті);
- соціальна функція – деякі види адиктивної поведінки можуть допомогти людині почуватися більш впевнено в суспільстві, підвищити її соціальний статус або стати частиною певної групи людей;
- експресивна функція – використання адиктивних речовин або іншої адиктивної поведінки може допомогти людині виразити свої емоції і почуття [13].

Ознаки адиктивної поведінки, як підкреслює О.В.Маркевич, наступні:

- зменшення контролю над поведінкою;

- поступове збільшення кількості або частоти використання адиктивної речовини або іншої адиктивної поведінки;
- відчуття відсутності вибору, необхідності або потреби в адиктивній поведінці;
- відчуття фізичної та психічної залежності від адиктивної речовини або іншої адиктивної поведінки;
- зниження рівня соціальної та професійної активності, втрата інтересу до навчання та роботи, можуть бути ознаками адиктивної поведінки. Ці ознаки можуть поступово наростати і ставати все більш помітними з часом, і якщо не приймати належних заходів, можуть призвести до серйозних наслідків для особистості та її оточення [23].

Ю.В.Крамаренко, називає інші ознаки адиктивної поведінки, які включають:

- зменшення контролю над поведінкою та прагнення займатися необхідною діяльністю, але не можливість цього зробити через проблеми з адиктивною поведінкою;
- поява внутрішньої напруги і неспокою, які можуть бути зняті тільки зайнятістю улюбленою адиктивною діяльністю;
- відчуття вини та розпачу після втрати контролю над адиктивною поведінкою та її наслідків;
- зниження рівня самооцінки та почуття безнадії на фоні невдач у контролі над адиктивною поведінкою [16].

Для визначення наявності адиктивної поведінки необхідно звернутися до кваліфікованого фахівця, який здійснить діагностику та підбере необхідний комплекс заходів для лікування та запобігання подальшого розвитку цього стану.

Як підкреслює Л.С.Михайлова, зниження рівня соціальної та професійної адаптації є ще однією з функцій адиктивної поведінки. Людина, яка занадто залежна від адиктивної речовини або поведінки, може мати проблеми зі

здійсненню соціальної та професійної діяльності. Це може бути пов'язано зі зниженням концентрації, пам'яті та інших психофізіологічних функцій, які необхідні для успішної роботи та соціальної адаптації. Крім того, людина, яка страждає від адиктивної поведінки, може втратити зацікавленість у соціальних відносинах та взаєминах з іншими людьми, що також може негативно вплинути на її адаптацію до суспільства [27].

Ознаки адиктивної поведінки можуть бути різними в залежності від типу адиктивної речовини або поведінки. Наприклад, ознаками алкогольної залежності можуть бути збільшення кількості вживаного алкоголю, зниження контролю над вживанням, поява відчуття або потреби в алкоголі, зниження рівня соціальної та професійної адаптації тощо. Ознаками залежності від наркотиків можуть бути сильні прагнення вживати наркотики, зниження контролю над вживанням, зниження рівня соціальної та професійної адаптації, зміни у поведінці та настрої, зниження фізичного стану тощо.

Крім того, адиктивна поведінка має деякі характеристики, які допомагають розпізнати її в процесі спостереження.

Основні ознаки адиктивної поведінки можуть проявлятися в потребі постійного підсилення стимуляції. Людина з адиктивною поведінкою зазвичай шукає все більші і більші дози залежності, щоб задовольнити свої потреби. Людина з адиктивною поведінкою втрачає контроль. Вона не може контролювати свої дії та звички, які стали для неї пріоритетними. Людина відчуває негативний вплив на життя, що може відобразитися в зниженні продуктивності, проблемах у взаєминах з іншими людьми, фінансових проблемах тощо.

Людина з адиктивною поведінкою, як підкреслює В.І. Лещенко, може відчувати відчуження від оточуючих, відмовляючись від соціальних заходів або інтерактивної комунікації з іншими. Відбувається своєрідна ізоляція людини з адиктивною поведінкою від суспільства. А деякі форми адиктивної поведінки,

такі як наркоманія, алкоголізм або залежність від азартних ігор, можуть навіть створювати небезпеку для життя і здоров'я людини.

Знання цих ознак адиктивної поведінки може допомогти вчасно виявляти та реагувати на можливу залежність, щоб запобігти її подальшому розвитку і негативним наслідкам [18].

Так, виявлення ознак адиктивної поведінки є важливим етапом в боротьбі з залежностями. Якщо людина проявляє ознаки адиктивної поведінки, важливо не зволікати з допомогою. Це може включати консультування та психотерапію, а також медичне лікування, якщо це необхідно. Крім того, родичі та близькі можуть відіграти важливу роль у підтримці та допомозі у подоланні залежності.

Також важливо зазначити, що негативні наслідки адиктивної поведінки можуть бути великими та довготривалими. Наприклад, люди, які страждають від алкоголізму, можуть мати проблеми зі здоров'ям, втратити роботу, мають відносини з рідними та близькими людьми. Залежність від наркотиків може призвести до серйозних наслідків, включаючи смерть від передозування або через захворювання, які виникають від вживання наркотиків.

Отже, виявлення та власне вчасна реакція на ознаки адиктивної поведінки є дуже важливими для запобігання подальшого розвитку залежності та зменшення негативних наслідків для особи та її оточення.

Однією з основних функцій адиктивної поведінки є отримання задоволення або релаксації. Наприклад, люди можуть вживати алкоголь, наркотики, грати в азартні ігри або витрачати багато часу на соціальних мережах, щоб зняти стрес, позбутися тривоги, змінити настрій або відчувати приємні емоції.

Як влучно підкреслює О.М.Осадча, іншою функцією адиктивної поведінки є ескапізм, тобто прагнення уникнути неприємної реальності. Наприклад, люди можуть вживати наркотики або алкоголь, щоб втекти від проблем, що важко вирішувати, або від відчуття незадоволення з життям [32]. Також адиктивна поведінка може виконувати функцію соціальної адаптації, тобто допомагати

людині відчуті належність до групи, знайти нових друзів і співрозмовників, позбутися почуття самотності або невизнання.

Залежно від конкретної форми залежності проявлятися адиктивна поведінка може по-різному. Наприклад, особа явно проявляє ознаки залежності від наркотиків, такі як нездатність зупинити вживання, прагнення вживати все більше і більше доз, фізичні та психічні зміни, сильні відчуття тяги до наркотика. Однак, у разі залежності від інтернету, людина може демонструвати інші ознаки, такі як відчуття втрати контролю над часом, що проводиться в Інтернеті, зменшення соціальної активності, відчуття тривоги та роздратованості при обмеженні доступу до Інтернету, інтерес до Інтернету, що виходить за межі здорового зацікавлення, і відмова від інших діяльностей, які помітні не відразу. Залежність від азартних ігор також може мати свої власні ознаки, такі як часті відвідування казино або ігрових закладів, залучення великих сум грошей, нездатність зупинити гру навіть після великих втрат.

Важливо розуміти, що залежність може мати багато форм, і ознаки можуть бути дуже різними, але в цілому вони мають спільні риси, такі як відчуття втрати контролю над поведінкою, відчуття тяги до продовження залежної діяльності, відчуття тривоги та роздратованості при обмеженні доступу до залежної діяльності та інші.

Можна погодитися з Н.М.Вакуленко, що вчасне виявлення ознак адиктивної поведінки дозволить людині та її близьким вжити необхідних заходів для запобігання подальшого розвитку залежності. Це може включати професійну допомогу, підтримку від родини та друзів, зміну стиль життя та інші заходи, які допоможуть зупинити залежність та повернути контроль над своїм життям [7].

1.3 Концептуальні моделі адиктивної поведінки

Як зазначають українські дослідниці із соціодіагностики суспільних процесів А.С.Лобанова і Л.В.Калашнікова, концептуальні моделі адиктивної

поведінки є теоретичними рамками, які допомагають розуміти природу залежності та процеси, які приводять до розвитку цієї проблеми. Вони також надають інформацію про фактори, які можуть сприяти або запобігати адиктивній поведінці [20]. Нижче наведені деякі з найбільш відомих концептуальних моделей адиктивної поведінки.

Модель фізіологічної залежності. Ця модель виходить з припущення, що залежність виникає через фізіологічні зміни, що відбуваються в організмі людини. За цією моделлю, залежність виникає в результаті постійного вживання речовини, яка змінює функціонування мозку та інших органів.

Психологічна модель. Ця модель, як зазначає О.В.Оксенюк, виходить з припущення, що залежність виникає через психологічні фактори, такі як стан емоційної напруги, незадоволеність собою та життям, відсутність позитивних способів розваг. Вона зосереджується на психологічних факторах, що сприяють розвитку залежності. Згідно з цією моделлю, адиктивна поведінка виникає в результаті психологічних проблем, таких як низька самооцінка, стрес, депресія, недостатня саморегуляція тощо. При цьому, залежність може виникнути як спосіб уникнути або зменшити психологічний дискомфорт, який виникає внаслідок цих проблем [31].

Соціальна модель. О.О.Брежнева зазначає, що ця модель виходить з припущення, що залежність виникає через соціальні фактори, такі як вплив однолітків, рідних та близьких людей, незадовільність роботою або навчанням, відсутність позитивних спільнот та соціальних контактів. Вона відображає те, що залежність може бути результатом соціальних факторів, таких як соціальний тиск, негативний вплив середовища, соціальна ізоляція тощо [6].

Біопсихосоціальна модель. Ця модель враховує різноманітні фактори, які можуть сприяти або запобігати адиктивній поведінці. Вона виходить з припущення, що залежність виникає в результаті взаємодії біологічних, психологічних та соціальних факторів. Згідно з цією моделлю, адиктивна

поведінка може бути спричинена як генетичними та біохімічними факторами, так і соціальними та психологічними причинами. Наприклад, у людини може бути нахил до залежності від наркотиків через генетичні фактори, але цей нахил може бути активований психологічними та соціальними факторами, такими як стрес, низька самооцінка, негативні стосунки з оточуючими тощо. [17].

Крім того, біопсихосоціальна модель виходить з того, що адиктивна поведінка є результатом взаємодії між людиною та її оточенням. Саме тому, успішна боротьба з залежністю повинна включати комплексний підхід, який охоплює різноманітні аспекти життя людини, від фізіологічних та психологічних до соціальних та культурних. Ця модель заявляє про наявність різних етапів адиктивної поведінки, від експериментування до залежності. У кожному етапі виявлено певні ознаки, що вказують на ризик розвитку залежності. Згідно з цією моделлю, адиктивна поведінка є складним явищем, що включає в себе біологічні, психологічні та соціальні фактори.

Когнітивно-поведінкова модель, зосереджується на розгляді тих механізмів, що лежать в основі розвитку адиктивної поведінки. Згідно з цією моделлю, адиктивна поведінка виникає в результаті взаємодії між когнітивними процесами, які відповідають за прийняття рішень, і психологічними факторами, такими як емоції, мотивація та суб'єктивна оцінка наслідків [8]. Як підкреслює О.М.Головань, згідно з когнітивно-поведінковою моделлю, людина може відчувати сильне бажання здійснити певну дію, таку як вживання наркотиків чи споживання алкоголю, через зміну сприйняття наслідків своїх дій. Ці зміни можуть відбуватися під впливом різних факторів, таких як емоції, соціальне оточення та попередні досвіди. Крім того, когнітивно-поведінкова модель вказує на те, що адиктивна поведінка може бути змінена за допомогою певних стратегій, таких як зміна сприйняття наслідків дій, використання альтернативних методів задоволення потреб, а також розвиток когнітивних стратегій для управління тягою до адиктивної поведінки. Ця модель висуває гіпотезу, що негативні думки

та переконання можуть сприяти адиктивній поведінці, тому важливо працювати над позитивними когнітивними переконаннями та замінювати шкідливі думки на корисні [8].

Соціокультурна модель, на думку Н.М.Вакуленко, звертає увагу на вплив соціокультурних факторів, таких як культура споживання, реклама та соціальні норми, на розвиток адиктивної поведінки. Вона вказує на те, що культурні та соціальні чинники можуть формувати вподобання до певних видів адиктивної поведінки та забезпечувати її нормалізацію у суспільстві [7].

Інтегрована модель, як зазначає І.В.Назаренко, враховує всі перераховані раніше моделі та висуває гіпотезу про те, що адиктивна поведінка є результатом взаємодії біологічних, психологічних, соціальних та культурних чинників. Вона вказує на те, що успішне лікування адиктивної поведінки повинно бути комплексним та враховувати всі ці фактори [28].

Існують, на думку І.В.Маркової, також *мультидисциплінарна модель* адиктивної поведінки, яка об'єднує різні концептуальні підходи та *модель ризику*. Мультидисциплінарна модель враховує багато чинників, які можуть впливати на розвиток адиктивної поведінки, включаючи генетичні, біологічні, психологічні та соціальні фактори.

Ця модель виходить з припущення, що адиктивна поведінка є комплексним явищем, яке може бути пояснене лише за умови комплексного підходу. Це означає, що для ефективного лікування адиктивної поведінки необхідно враховувати багато різних факторів, які можуть впливати на поведінку людини [24].

У мультидисциплінарній моделі адиктивної поведінки важливу роль відіграють також фактори, пов'язані з культурним середовищем та соціально-економічним статусом людини. Це означає, що адиктивна поведінка може бути спричинена не тільки біологічними чинниками, але і соціально-економічними умовами, які впливають на життя людини.

Модель ризику пояснює залежність як результат взаємодії різних факторів ризику, таких як генетичні чинники, екологічні чинники, життєвий досвід та соціальне середовище. Ця модель вказує на те, що залежність може розвиватися лише в разі взаємодії кількох ризикових факторів, які залежать від індивідуальних та соціокультурних умов.

У підсумку, концептуальні моделі адиктивної поведінки допомагають розуміти природу цього явища та виявляти фактори, які можуть сприяти або запобігати його розвитку. Це може бути важливим для ефективного лікування та профілактики адиктивної поведінки.

Загальна ідея, що адиктивна поведінка може бути визначена і пояснена за допомогою різних концептуальних моделей, відкриває шляхи для подальших досліджень та розробки ефективних програм запобігання та лікування залежності. Наприклад, на основі біопсихосоціальної моделі можуть бути розроблені комплексні підходи до лікування, які включають лікування медикаментами, психотерапію та соціальну підтримку. Когнітивно-поведінкова модель може бути використана для розробки програм запобігання та лікування залежності, які будуються на засадах розвитку когнітивних та поведінкових навичок.

Отже, знання концептуальних моделей адиктивної поведінки дозволяє не тільки краще зрозуміти цей феномен, але і знаходити більш ефективні підходи до запобігання та лікування залежності. Важливо розуміти, що адиктивна поведінка є складним та багатоаспектним явищем, яке вимагає інтегрованого підходу для його розуміння та розв'язання.

В цілому, концептуальні моделі адиктивної поведінки, погодимося з Н.В.Лисенко, допомагають розуміти складність цього явища та відповісти на запитання, як залежність виникає, як вона розвивається та як з нею можна боротися. Знання цих моделей може бути корисним для розробки ефективних

стратегій профілактики та лікування залежності, а також для підвищення громадської свідомості про проблему залежності та її наслідки [19].

1.4 Основні форми адиктивної поведінки підлітків та їх характеристика

Адиктивна поведінка підлітків може приймати різні форми, і кожна з них має свої характеристики.

Основні форми адиктивної поведінки підлітків.

1. Залежність від наркотиків: це стан, коли підліток стає залежним від психоактивних речовин, таких як наркотики або алкоголь. Характерні ознаки включають зміну настрою, поведінки та мислення, а також фізичні симптоми, такі як розширені зіниці, тремтіння, нудота та блювання [5].

2. Залежність від інтернету: це стан, коли підліток стає залежним від використання Інтернету та цифрових технологій. Характерні ознаки включають зменшення соціальної активності, відчуття тривоги та роздратування при обмеженні доступу до Інтернету, зміну сну та ритму дня.

3. Залежність від гри: це стан, коли підліток стає залежним від комп'ютерних ігор або ігор на інших пристроях. Характерні ознаки включають витрачання великої кількості часу на гру, відчуття нетерпіння та дратівливості при відсутності гри, зниження соціальної активності та прояви фізичної втоми.

4. Залежність від їжі: це стан, коли підліток стає залежним від споживання певних продуктів харчування або великої кількості їжі взагалі. Характерні ознаки включають зменшення контролю над харчуванням, невірноваженість в харчуванні, переважно в одну сторону.

5. Інтернет-залежність – це форма адиктивної поведінки, що може виникнути у підлітків та дорослих, які використовують Інтернет для задоволення своїх потреб. Інтернет-залежність може виявлятися в різних формах, таких як залежність від соціальних мереж, онлайн-ігор, покупок, порнографії тощо [6].

6. Залежність від соціальних мереж може виявлятися у великій кількості часу, який підлітки проводять на сайтах соціальних мереж. Вони можуть стати залежними від змагань за більшу кількість «вподобайок» та коментарів на своїх постах. Це може призвести до погіршення настрою, страху перед тим, що їх публікації можуть бути менш популярними, і негативної самооцінки.

7. Залежність від онлайн-ігор може виявлятися у великій кількості часу, який підлітки проводять граючи в ігри, які можуть бути дуже захоплюючими. Вони можуть стати залежними від змагань за кращі результати та рейтинги, і це може призвести до пропуску шкільних занять та погіршення успішності в школі [13].

8. Залежність від покупок може виявлятися у бажанні постійно купувати нові речі, які підлітки можуть вважати необхідними для свого іміджу або соціальної позиції. Це може призвести до проблем з фінансами та боргів.

9. Залежність від порнографії може виявлятися у потребі у підлітків переглядати порнографічний контент занадто часто та протягом тривалого часу. Це може вплинути на їх ставлення до сексуальності, статеву поведінку та ставлення до самих себе та інших людей. Діти та підлітки, як стверджує Ю.В.Крамаренко, які стають залежними від порнографії, можуть почуватися незручно під час спілкування зі своїми ровесниками, вчителями, батьками та іншими дорослими, тому що їх ставлення до сексуальності може бути спотвореним та ненормальним [16].

10. Залежність від гаджетів відноситься до так званої інтернет-залежності. Це стан, при якому особа витрачає надмірно багато часу на користування Інтернетом, зокрема на використання соціальних мереж, ігор, спілкування в чатах та інших онлайн-ресурсах. Залежність від гаджетів може вплинути на навчання та соціальну адаптацію підлітків, так як вони можуть втратити інтерес до навчання та соціальної взаємодії з ровесниками та

дорослими. Залежність від гаджетів може також призводити до психічних порушень, таких як тривога та депресія.

11. Залежність від алкоголю та наркотиків є серйозною проблемою серед підлітків. Для багатьох підлітків, на думку Л.С.Михайлової, спроба алкоголю чи наркотиків є способом перевірити свої межі та знайти своє місце в соціальній групі. Однак це може призвести до залежності, фізичного й психічного руйнування, а також до проблем зі здоров'ям [27].

12. Залежність від гри на гроші (гемблінг) відноситься до гральної залежності. Це стан, при якому особа стає залежною від гри на гроші, незалежно від того, чи вона витрачає або програє гроші. Люди з гральною залежністю відчують потребу грати все більше та більше, щоб досягнути бажаного стану. Це може призвести до фінансових проблем, втрати контролю над часом та інших аспектами життя.

Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) порівняла питання поширеності захворюваності та шкоди, пов'язаної з азартними іграми, з величиною шкоди від основних депресивних розладів, зловживання алкоголем та залежності і оцінила як шкоду, що значно вища ніж шкода, пов'язана з розладами психіки внаслідок наркотичної залежності. Так, дослідженнями було встановлено, що тягар шкоди від азартних ігор для людини становив в 3 рази більше ніж розлади, пов'язані із вживанням наркотиків.

В Україні питання залежності від азартних ігор досліджено в рамках міжнародного проекту ESPAD, яке проведено в 2019 році та охопило 8 509 респондентів (4 108 хлопців і 4 401 дівчат) віком 14-17 років, які є учнями, слухачами та студентами сільських та міських закладів загальної середньої освіти, закладів професійної (професійно-технічної) освіти та закладів фахової передвищої освіти. За результатами такого, як підкреслює Ю.І.Трибушна,

дослідження у 2019 році 85,9% опитаних підлітків грали в азартні ігри на гроші протягом останніх 12 місяців [36].

Тому сконцентрую увагу саме на цій залежності і розгляну її більш детально.

Основні ознаки гральної залежності у підлітків включають:

- 1) занадто часте бажання грати в азартні ігри;
- 2) відмова від соціальних, розважальних та інших захоплень на користь гри;
- 3) грати на гроші, незалежно від фінансового стану;
- 4) використання гри як спосіб втечі від проблем або стресів;
- 5) відчуття збудження та азарту під час гри.

Гральна залежність, як зазначає Т.В.Курченко, може мати серйозні наслідки для підлітків, включаючи фінансові проблеми, втрату навчальних досягнень, проблеми зі здоров'ям, проблеми з соціальною адаптацією та взаєминами з оточуючими людьми. Тому важливо вчасно виявляти ознаки гральної залежності та надавати допомогу підліткам, які страждають від цієї форми залежності [17].

Відповідно до досліджень, гральна залежність може проявлятися в різних формах, таких як залежність від азарту, залежність від ігрових автоматів, залежність від спортивних ставок тощо. У підлітків, залежність від гри на гроші може бути викликана різноманітними факторами, такими як бажання заробити легкі гроші, низька самооцінка, відчуття нудьги, соціальний тиск або відчуття досягнення успіху.

Основною характеристикою гральної залежності, на думку О.В.Маланчук, є нездатність утримуватись від гри на гроші, навіть якщо це веде до фінансових труднощів або інших проблем. Особа може проводити багато часу в гральних автоматах, букмекерських конторах або в інтернет-казино. Вона може відчувати прагнення витратити все більше і більше грошей, щоб відчути азарт і отримати виграш. Крім того, залежність від гри на гроші може мати інші наслідки, такі як

занепад соціальної активності, втрата інтересу до раніше цікавих занять та навіть проблеми зі здоров'ям. [22]

Для лікування гральної залежності, як і для інших форм адиктивної поведінки, існує багато підходів. Зазвичай вони включають в себе психологічну терапію, зміну життєвого стилю та поведінки, а також участь у групових заняттях з подібною проблемою. У більш важких випадках може бути необхідне медичне лікування або госпіталізація. Важливо розуміти, що лікування гральної залежності може бути складним та тривалим процесом, і успіх залежить від багатьох факторів, включаючи мотивацію, підтримку близьких, наявність інших психічних та фізичних проблем.

Психологічна терапія, як підкреслює В.С.Грищенко, може включати в себе індивідуальні консультації з психотерапевтом або психологом, де розглядаються психологічні та соціальні причини гральної залежності та розробляється план лікування. Деякі підходи можуть включати когнітивно-поведінкову терапію, яка допомагає змінити шкідливі моделі поведінки та збільшити контроль над ситуацією [10].

Зміна життєвого стилю може включати в себе здорове харчування, регулярну фізичну активність та виключення алкоголю і наркотиків.

Участь у групових заняттях може також бути корисною. Групова терапія може допомогти знайти підтримку від людей, які переживають подібну проблему, а також знайти нові стратегії поведінки та способи розв'язання проблеми.

Н.В.Лисенко стверджує, що можуть бути використані різні методи групової терапії, які допомагають людям спілкуватися та ділитися своїм досвідом з іншими, які також мають проблеми з гральною залежністю. Це може знизити почуття ізоляції та допомогти людям знайти підтримку від оточуючих[19].

У важких випадках, коли залежність від гри на гроші стала серйозною, може знадобитися медичне лікування або госпіталізація в психіатричну лікарню. Це може бути необхідним, якщо особа стала депресивною або її залежність стала

загрозою життю або здоров'ю. У таких випадках медична допомога може включати ліки, які допоможуть контролювати симптоми або лікувати супутні психічні розлади, такі як депресія або тривожність.

Окрім цього, важливо розуміти, що лікування залежності від гри на гроші є складним та тривалим процесом, який може зайняти багато часу та зусиль. Важливо, щоб підтримка та допомога були доступними для особи, що стикається з цією проблемою. Це може включати індивідуальну терапію, групові заняття з подібною проблемою та підтримку близьких.

Також важливо звернути увагу на попередження залежності від гри на гроші. Особливо важливо вчасно розпізнати та лікувати ризикові фактори, такі як депресія, тривожність та стрес, а також використовувати здорові стратегії для розваг та релаксації, щоб знизити ризик розвитку залежності.

В таких випадках госпіталізація може бути необхідною для забезпечення безпеки особи та оточуючих. У психіатричній лікарні можуть бути надані різноманітні види терапії, такі як психотерапія, терапія замінювальної підтримки, ліки для зменшення симптомів та попередження відвикання.

Одним з ефективних підходів до лікування гральної залежності є терапія поведінки, яка допомагає людині змінити свої негативні звички та розвивати здорові способи поведінки. Як підкреслює В.С.Грищенко, вона може включати в себе різні стратегії, такі як встановлення мети та розвиток плану дій для досягнення цієї мети, розвиток навичок управління стресом, зміна негативних думок та розвиток позитивного ставлення до себе та оточуючих [10].

Важливо розуміти, що лікування гральної залежності може бути тривалим та вимагати зусиль з боку людини та її близьких. Проте, з належною підтримкою та допомогою спеціалістів, відновлення здорового способу життя та контролю над поведінкою є можливим.

Як слушно зазначає Ю.І.Трибушна, важливо розуміти, що адиктивна поведінка є складною та багатоаспектною проблемою, яка може виникати з різних

причин. Тому її запобігання та лікування потребує комплексного підходу, який охоплює різноманітні аспекти життя підлітків та використовує різні методи та ресурси. Заходи з питань профілактики адиктивної поведінки здійснюються як державними установами, так і неурядовими організаціями, які спрямовані на популяризацію здорового способу життя, шляхом проведення різноманітних навчально-просвітницьких заходів, розповсюдження засобів особистого захисту серед населення, в тому числі і серед вразливих його груп [36].

Висновки до розділу 1

Соціально-педагогічна діяльність має важливе значення у запобіганні адиктивної поведінки серед старшокласників. Вона базується на знаннях про адиктивну поведінку та її негативні наслідки, а також використовує різноманітні форми та методи, спрямовані на формування здорового способу життя та позитивних цінностей.

При плануванні та реалізації соціально-педагогічної діяльності необхідно враховувати особливості старшокласників, їх потреби та інтереси, а також урахувати різні соціальні, культурні та економічні чинники. Соціально-педагогічна діяльність запобігає проявам адиктивної поведінки старшокласників. Вона дозволяє формувати здоровий спосіб життя та позитивні цінності, сприяє розвитку соціальної компетентності та здатності до самоорганізації та саморозвитку.

Крім того, соціально-педагогічна діяльність може включати в себе індивідуальну роботу з учнями, де соціальний педагог здійснює консультації, психологічну підтримку, сприяє формуванню позитивного самовизначення та здорового самооцінювання.

Важливо залучати до роботи з молоддю фахівців з різних галузей, зокрема педагогів, психологів, соціологів, лікарів тощо, щоб забезпечити комплексний

підхід до проблеми адиктивної поведінки та використовувати інтердисциплінарний підхід.

Також важливим аспектом роботи зі старшокласниками є формування критичного мислення та розвиток навичок прийняття обґрунтованих рішень, що допоможе їм уникати ризиків та зберігати своє здоров'я та благополуччя.

Отже, виявлення та вчасна реакція на ознаки адиктивної поведінки є дуже важливими для запобігання подальшого розвитку залежності та зменшення негативних наслідків для особи та її оточення.

РОЗДІЛ 2. УПЕРЕДЖЕННЯ АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ СТАРШОКЛАСНИКІВ: СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ ФОРМИ І МЕТОДИ

2.1 Старшокласники та їх соціально-психологічні характеристики

Старшокласники – це підлітки у віці від 15 до 18 років, які знаходяться в періоді підліткового розвитку, коли вони встановлюють свої відносини зі світом дорослих, формують свою самоідентичність та починають визначати свої особисті цінності. У цьому віці, підлітки дуже чутливі до думок своїх однолітків та сприймають їх як важливих для формування своєї особистості.

Однією з ключових соціально-психологічних характеристик старшокласників є пошук ідентичності. У цьому віці, як наголошує І.В.Петренко, підлітки розуміють, що вони не дитина, але ще не повноцінний дорослий. Вони починають задавати собі питання про своє місце у світі, свої цілі та цінності, і починають формувати свою ідентичність [33].

Іншою характеристикою старшокласників є збільшення самооцінки. У цьому віці, підлітки розуміють свої можливості та обмеження, та починають розвивати впевненість у собі. Проте, вони також дуже чутливі до критики та можуть почувати себе невпевнено у випадку несприятливих обставин.

На думку Ю.В.Крамаренко, старшокласники також можуть переживати соціальний тиск. У цьому віці, підлітки починають більше уваги приділяти приналежності до певної соціальної групи і бояться відхилитися від норм, що встановлені у їхньому оточенні. Таким чином, вони можуть бути більш схильні до того, щоб дотримуватися стереотипних соціальних зразків поведінки, які можуть збільшувати ризик адиктивної поведінки [16].

Крім того, у старшокласників можуть виникати проблеми зі самоідентифікацією, особливо якщо вони зіткнулися зі складнощами відносно

своєї гендерної та сексуальної ідентичності. Це може призвести до стресу, тривоги та підвищеного ризику розвитку адиктивної поведінки.

Залежно від соціального середовища, в якому вони зростають, старшокласники можуть стикатися зі стресом, пов'язаним зі школою, сім'єю та іншими факторами. Наприклад, незалежно від того, чи є у них успіх у навчанні, вони можуть відчувати тиск від батьків, щоб досягти високих результатів. Цей стрес може призвести до ризику вживання наркотиків або алкоголю як засобу зняття напруги.

Нарешті, старшокласники, як підкреслює Ю.І.Трибушна, можуть також переживати емоційні та міжособистісні проблеми, такі як депресія, тривога, невдачі в стосунках з ровесниками або батьками, що може сприяти ризику розвитку адиктивної поведінки. Отже, соціально-психологічні характеристики старшокласників повинні бути враховані при розробці програм та заходів з превентивної роботи з адиктивною поведінкою [36].

Також важливо звернути увагу на індивідуальні особливості старшокласників, такі як: характер, темперамент, особливості розвитку, мотивація та інтереси. Наприклад, деякі старшокласники можуть бути більш схильні до ризикованої поведінки, тоді як інші можуть бути більш осторонь.

Цей період в житті людини є важливим перехідним етапом, коли відбуваються значні фізичні, психологічні та соціальні зміни.

Узагальнюючи, погоджуємося з Н.В.Гончаренко і Ю.В.Кравченко, що старшокласники переживають важливий період саморозвитку та самовизначення, під час якого вони активно формують свою ідентичність, розвивають свою автономію та соціальні навички. Вони експериментують зі зовнішнім виглядом, стилем одягу, захопленнями та поведінкою, випробовують нові речі та ризикують у пошуках своєї ідентичності. Важливо, щоб старшокласники мали можливість виявити свої індивідуальність, а також мати

підтримку від батьків, вчителів та оточуючих, щоб їхня самоідентифікація була позитивною та здоровою [9].

2.2 Форми соціально-педагогічної діяльності щодо упередження адиктивної поведінки старшокласників

Форми соціально-педагогічної діяльності щодо упередження адиктивної поведінки старшокласників можуть бути дуже різноманітними і охоплювати різні аспекти життя учнів.

При розробці програм та заходів з превентивної роботи з адиктивною поведінкою серед старшокласників, слід враховувати їх інтереси та потреби, а також використовувати методи, які стимулюють їх активність та самодисципліну. Наприклад, участь у спортивних заходах та клубах може допомогти старшокласникам знайти альтернативні способи витратити свій час та знизити ризик розвитку адиктивної поведінки.

Також важливо залучати батьків та вчителів до превентивної роботи з адиктивною поведінкою серед старшокласників. Вчителі можуть включати у свої уроки теми про здоровий спосіб життя та адиктивну поведінку, а батьки можуть сприяти створенню підтримуючого середовища вдома та допомагати дітям розуміти наслідки ризикованої поведінки.

Загалом, успішна превентивна робота з адиктивною поведінкою серед старшокласників, як зазначає Н.В.Максимова, вимагає врахування їх соціально-психологічних характеристик, індивідуальних особливостей, застосування різноманітних методів та ресурсів та залучення громадськості до спільної роботи [21].

Крім того, є кілька ключових аспектів, які слід враховувати при розробці програм та заходів з превентивної роботи з адиктивною поведінкою серед старшокласників. Один з них – це розуміння важливості ролі родини у житті

підлітків. Батьки та інші дорослі опікуни можуть відігравати ключову роль у формуванні здорової поведінки серед старшокласників, зокрема, шляхом створення підтримуючого та емоційно безпечного середовища вдома.

Іншим важливим аспектом є *навчання навичкам прийняття рішень та здорового самоконтролю*. Старшокласники повинні мати можливість вчитися, як краще розуміти та управляти своїми емоціями та діями, щоб зменшити ризик розвитку адиктивної поведінки. Навчання навичкам позитивного самовизначення, самооцінки та самопідтримки також може бути корисним для старшокласників.

Крім того, розуміння та усунення причин, які спонукають старшокласників до адиктивної поведінки, є ключовим аспектом успішної превентивної роботи. Наприклад, це може включати в себе створення можливостей для позитивного дозвілля та захоплюючих заходів, що можуть бути привабливішими для старшокласників, ніж ризиковані адиктивні поведінки. Також, на думку В.І.Лещенко, важливо надавати підтримку тим старшокласникам, які вже мають проблеми з адиктивною поведінкою та надавати їм необхідну психологічну та медичну допомогу [18].

Успішна превентивна робота з адиктивною поведінкою серед старшокласників потребує постійної уваги та постійного оновлення. Соціальні та культурні тенденції постійно змінюються, тому необхідно забезпечувати регулярне вивчення досвіду роботи з адиктивною поведінкою та аналізувати нові тренди та інноваційні підходи. Для цього можна використовувати різноманітні наукові дослідження, звіти та аналізи, які розробляються організаціями з превентивної роботи з адиктивною поведінкою.

Крім того, важливо забезпечувати постійну комунікацію та співпрацю між шкільними педагогами, соціальними працівниками, психологами, лікарями та іншими спеціалістами, які мають відношення до превентивної роботи з адиктивною поведінкою серед старшокласників. Це може допомогти забезпечити

комплексний та цілеспрямований підхід до проблеми та ефективність впроваджуваних програм та заходів.

Також важливо враховувати індивідуальні потреби та особливості старшокласників при розробці та впровадженні програм та заходів з превентивної роботи з адиктивною поведінкою. Різні методи та ресурси можуть бути ефективні для різних груп старшокласників залежно від їх соціально-психологічних характеристик та індивідуальних особливостей.

Нарешті, ефективна превентивна робота з адиктивною поведінкою серед старшокласників повинна бути доступною та прозорою для всіх учасників. Необхідно забезпечувати інформаційну та методичну підтримку для здобувачів освіти та педагогів, які працюють над превентивною роботою з адиктивною поведінкою. Важливо залучати батьків та громадськість до співпраці в цій справі, щоб забезпечити повноцінну та всебічну підтримку учнів та забезпечити ефективну роботу з превенції адиктивної поведінки.

Потрібно забезпечувати школярам доступ до інформації про наслідки вживання наркотиків, алкоголю та інших шкідливих звичок, а також про можливості та ресурси, які допоможуть уникнути такої поведінки. Також, на думку Н.В.Лисенко, важливо забезпечити можливість отримання консультацій та допомоги у разі потреби [19].

Нарешті, важливо наголосити на індивідуальному підході до кожного учня, враховуючи його соціально-психологічні характеристики та особливості. Превентивна робота повинна бути гнучкою та адаптованою до потреб кожного учня.

Узагальнюючи, зазначимо, що превентивна робота з адиктивною поведінкою серед старшокласників є складним процесом, який вимагає комплексного підходу та співпраці всіх учасників навчального процесу. Такий підхід дозволить забезпечити належний рівень захисту від адиктивної поведінки та підвищити якість життя учнів.

Загальна мета превентивної роботи з адиктивною поведінкою серед старшокласників полягає в тому, щоб забезпечити їх фізичне та психічне здоров'я та попередити можливі наслідки адиктивної поведінки, такі як залежність від наркотиків, алкоголізм, тютюнопаління, гральну залежність та інші. Превентивна робота має включати в себе різноманітні заходи та програми, які спрямовані на підвищення свідомості учнів щодо негативних наслідків адиктивної поведінки, зміцнення їхнього психологічного стану та формування навичок здорового способу життя.

Одним із важливих елементів превентивної роботи є проведення тренінгів та семінарів для старшокласників, що дозволить їм засвоїти нові знання та навички. Такі заходи можуть включати в себе інформацію про ризики адиктивної поведінки, методи боротьби зі стресом, техніки здорового життя, навички комунікації та вирішення конфліктів.

Важливим елементом превентивної роботи є співпраця з батьками та вчителями. Зокрема, батьки можуть бути запрошені на тренінги та семінари для отримання додаткової інформації про адиктивну поведінку та підтримки своїх дітей у формуванні здорового способу життя. Вчителі можуть допомогти старшокласникам у формуванні навичок здорового способу життя та розвитку соціальних навичок, наприклад, за допомогою проведення спортивних змагань, дискусій та групових проєктів.

Також необхідно залучати до превентивної роботи громадськість та організації, які працюють у сфері охорони здоров'я та молодіжної політики. Наприклад, можуть бути організовані публічні заходи, кампанії та інформаційні проєкти для підвищення обізнаності громадськості щодо проблем адиктивної поведінки серед старшокласників та способів їх запобігання. З цих питань можна запросити експертів для консультування та надання підтримки [17].

Всі ці заходи мають на меті підвищити свідомість старшокласників щодо шкідливих наслідків адиктивної поведінки та допомогти їм у формуванні

здорового способу життя та соціальних навичок, що є важливим елементом успішної превентивної роботи.

Для досягнення успіху в превентивній роботі з адиктивною поведінкою серед старшокласників необхідно також використовувати сучасні технології. Наприклад, можна використовувати мобільні додатки та онлайн-ресурси, які надають інформацію про здоровий спосіб життя та пропонують корисні поради. Також можна використовувати соціальні мережі для популяризації здорового способу життя серед старшокласників.

Загалом, превентивна робота з адиктивною поведінкою серед старшокласників є важливим завданням для всіх учасників навчального процесу. Цей процес має бути комплексним, системним та має передбачати співпрацю всіх сторін. Тільки за таких умов можна досягти успіху у формуванні здорового способу життя серед старшокласників та запобігти поширенню адиктивної поведінки.

Крім того, успішна превентивна робота з адиктивною поведінкою серед старшокласників потребує постійного оновлення і адаптації методів та стратегій. Також важливо забезпечити доступність та прозорість всіх заходів для учнів, батьків та педагогів, що дозволить створити відкрите середовище для співпраці та взаємодії. Необхідно також звертати увагу на раннє виявлення ознак адиктивної поведінки та своєчасне реагування на неї. Це може забезпечити успішний результат превентивної роботи та допомогти уникнути подальших проблем у майбутньому.

Отже, до основних *форм соціально-педагогічної роботи по упередженню адикцій* відносяться:

- діагностика,
- профілактика,
- адаптація,
- реабілітація,

- корекція,
- соціальна терапія,
- соціальна експертиза,
- прогнозування,
- проектування,
- посередництво,
- консультування,
- соціальне забезпечення і страхування.

Кожна з цих форм націлена на забезпечення благополуччя найбільш нестабільних соціальних категорій, але відрізняються за своєю методикою.

2.3 Методи соціально-педагогічної діяльності щодо упередження адиктивної поведінки старшокласників

Методи соціально-педагогічної діяльності щодо упередження адиктивної поведінки серед старшокласників можуть бути різноманітними та спрямованими на різні аспекти життя учнів.

Один з методів – це *проведення інформаційних заходів*, на яких старшокласникам розповідають про негативні наслідки адиктивної поведінки, зокрема про шкідливий вплив алкоголю, наркотиків та тютюнопаління на організм людини, про те, як вони можуть вплинути на психологічний стан та соціальну взаємодію. Важливою складовою таких заходів є інтерактивність та дискусійний характер, що дозволяє учням активно брати участь у діалозі та висловлювати свої думки.

Інший метод – це *проведення тренінгів з розвитку навичок самоконтролю та саморегуляції*. Ці тренінги спрямовані на формування в учнів навичок контролю за своїми діями та вчасної реакції на негативні ситуації. Вони

допомагають старшокласникам розуміти свої емоції, контролювати свої реакції та приймати обґрунтовані рішення.

Також до методів соціально-педагогічної діяльності належить *організація дозвілля та розваг з альтернативними варіантами для учнів*. Наприклад, це можуть бути спортивні заходи, культурно-мистецькі події, гуртки, волонтерська діяльність та інші заходи, які допомагають розвивати позитивні інтереси та забезпечують допомогу учням у знаходженні занять, що допомагають відволіктися від шкідливих звичок та занять, що відповідають їхнім інтересам [22].

Наприклад, *спортивні змагання та тренування* можуть допомогти учням знайти заняття, які підвищують рівень ендорфінів та зменшують ризик залучення до наркотиків. Волонтерська діяльність, також є одним з методів, які допомагають учням розуміти важливість допомоги іншим та розвивати емпатію, що зменшує ризик використання наркотиків та алкоголю.

До інших методів соціально-педагогічної діяльності, що використовуються для упередження адиктивної поведінки серед старшокласників, Л.С.Михайлова відносить проведення інформаційних кампаній та тренінгів, що спрямовані на попередження залучення до наркотиків та алкоголю. Такі заходи можуть включати в себе лекції та презентації, взаємодію зі спеціалістами з питань наркоманії, демонстрацію відео та інших інформаційних матеріалів [27].

У своїй діяльності як практичні психологи, так і соціальні педагоги застосовують значну кількість просвітницько-профілактичних програм, а саме: «Сприяння просвітницькій роботі «рівний-рівному» серед молоді України щодо здорового способу життя», «Дорослішай на здоров'я», «Корисні звички», «Цікаво про корисне», «Особиста гідність. Безпека життя. Громадянська позиція», «Безпечне середовище: як навчити дитину захищатись», «Розвиток життєвих навичок дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», «Програма

15», «Вчимося жити разом», «Життя без агресії», «Я – моє здоров'я – моє життя «Маршрут безпеки» тощо.

Інформаційно-освітня протиалкогольна програма «Сімейна розмова» відповідає стратегії повного виключення можливості вживання учнями будь яких алкогольних напоїв (згідно з чинним законодавством України продаж та вживання алкогольних напоїв дітьми до 18 років заборонено). Програма передбачає тісну взаємодію педагогічних працівників, батьків та учнів у питанні запобігання вживанню алкогольних напоїв. Заняття з дітьми та батьками побудовані в інтерактивній формі з використанням сучасних профілактичних технологій.

В цілому, як підкреслюють А.С.Лобанова і Л.В.Калашнікова, методи соціально-педагогічної діяльності щодо упередження адиктивної поведінки старшокласників є різноманітними та залежать від конкретних умов та потреб учнів. Важливо, щоб ці методи були комплексними та забезпечували учням необхідні знання, навички та підтримку для уникнення адиктивної поведінки та розвитку позитивних цінностей [20].

Окрім того, важливо, щоб робота з учнями та їхніми родинами проводилась на ранніх етапах та була практично орієнтованою. Це допоможе уникнути виникнення проблем із залученням до адиктивної поведінки та забезпечить позитивні результати для молоді та їхніх родин. Залучення соціально-педагогічних методів до процесу навчання та виховання допоможе учням розвивати вміння та навички, які допоможуть їм стати успішними та здоровими людьми у майбутньому.

Також серед методів соціально-педагогічної діяльності щодо упередження адиктивної поведінки старшокласників можна відзначити *роботу з батьками та родинами*. Батьки є важливими партнерами у превентивній роботі, оскільки вони можуть підтримувати позитивні зміни в поведінці своїх дітей. Для цього важливо надати батькам інформацію про ризики, пов'язані з адиктивною поведінкою, та про вплив деяких чинників на її формування. Крім того, на думку В.С.Грищенко,

родинне виховання може бути спрямоване на розвиток у дітей навичок самоконтролю та саморегуляції, а також на формування позитивних цінностей та інтересів [10].

Ще одним методом соціально-педагогічної діяльності є проведення *тренінгів з медіаосвіти та критичного мислення*. У сучасному світі медіа є одним з найважливіших джерел інформації для молоді, і тому важливо навчити учнів критично оцінювати інформацію, яку вони отримують з різних джерел, та розрізняти негативну рекламу від реальних фактів. Також важливо навчити молодь використовувати соціальні мережі та інші технології з максимальною користю для себе, уникати негативних впливів та залучення до адиктивної поведінки.

Отже, методи соціально-педагогічної діяльності щодо упередження адиктивної поведінки старшокласників дуже різноманітні та включають в себе як індивідуальну, так і групову роботу з учнями, співпрацю з батьками та родинами, проведення освітньо-просвітницьких кампаній та програм. Важливо, щоб така робота проводилася на постійній основі та була інтегрована в загальноосвітню програму навчання, щоб забезпечити максимальний позитивний вплив на учнів.

Окрім того, як справедливо підкреслює О.В. Оксентюк, успішна превентивна робота з адиктивною поведінкою старшокласників вимагає дотримання певних принципів. Наприклад, важливо забезпечити наукову обґрунтованість методів, проводити діагностику та моніторинг результатів роботи, а також забезпечувати конфіденційність та безпеку учнів [31].

Узагальнюючи, можна сказати, що превентивна робота з адиктивною поведінкою старшокласників є дуже важливою та актуальною проблемою у сучасному світі. Необхідно забезпечити проведення такої роботи на постійній основі та інтегрувати її в загальноосвітню програму навчання. Важливо використовувати різноманітні методи соціально-педагогічної діяльності, співпрацювати з батьками та родинами, проводити освітньо-просвітницькі

кампанії та програми, а також дотримуватися принципів наукової обґрунтованості та безпеки учнів.

Цілком зрозуміло, що успішна превентивна робота з адиктивною поведінкою старшокласників потребує зусиль не тільки соціальних педагогів, а й батьків, учителів, медичних працівників, поліції та інших членів громадськості. Важливо, як зазначає О.В.Бойко, також забезпечити взаємодію між різними організаціями та установами, які займаються питаннями превенції адиктивної поведінки, для досягнення спільної мети – забезпечення здоров'я та благополуччя молоді [5].

На завершення можна сказати, що превентивна робота з адиктивною поведінкою старшокласників є важливою складовою загальної роботи з молоддю та є ключовим фактором забезпечення їх здоров'я та добробуту. Шлях до успіху полягає у постійній роботі з учнями, залученні родин та спільноти до цієї проблеми та використанні різноманітних методів соціально-педагогічної діяльності.

Також необхідно враховувати специфіку підліткового віку та підходити до роботи з учнями із повагою, довірою та зрозумінням. Необхідно створювати безпечне та підтримуюче середовище, де учні можуть відчувати себе комфортно та безпечно. Крім того, важливо забезпечити доступність та доступ до інформації про здоровий спосіб життя та шкідливі наслідки вживання наркотиків та алкоголю. Всі ці заходи допоможуть підтримати молодь у здоровому та щасливому розвитку та створити майбутнє без наркотиків та алкоголю.

Крім того, важливо проводити різноманітні заходи, що сприяють здоровому способу життя та позитивній самоідентифікації учнів. До таких можна віднести спортивні змагання, театралізовані вистави, тематичні лекції, майстер-класи та інші подібні заходи. Вони допоможуть учням розширити свій кругозір та розвинути свої творчі та спортивні здібності. Такі заходи створять учням нові інтереси та хобі, які сприятимуть їхньому здоровому розвитку.

Постійно проводити роботу з родинами та батьками старшокласників, щоб вони могли бути підтримкою своїм дітям у складних життєвих ситуаціях та бути активними учасниками у превентивній роботі з адиктивною поведінкою. Родинне виховання є ключовим елементом виховання підлітків та має великий вплив на формування їхнього світогляду та цінностей.

Необхідно пам'ятати, як підкреслює Н.В.Лисенко, що превентивна робота з адиктивною поведінкою старшокласників є важливою складовою загальної роботи з молоддю та має великий вплив на їхнє здоров'я та добробут. Для досягнення успіху в цій справі необхідно залучати всіх учасників освітнього процесу – учнів, вчителів, родини та спільноту [19].

Зокрема, важливо проводити освітні кампанії та заходи, що спрямовані на популяризацію здорового способу життя та роз'яснення про шкідливі наслідки вживання наркотиків та алкоголю. Для цього можна використовувати різні форми та методи роботи з учнями, від лекцій та презентацій до ігрових форм та творчих проєктів.

Також необхідно забезпечити доступність та доступ до інформації про здоровий спосіб життя та профілактику адиктивної поведінки. Це можна здійснювати через створення спеціальних ресурсів та джерел інформації, які будуть доступні для учнів, батьків та педагогів.

Крім того розвивати навички саморегуляції та самоконтролю у старшокласників, що допоможе їм уникати небезпечної поведінки та зберегти своє здоров'я. Для цього можна використовувати психологічні техніки, які допоможуть учням розвивати свідомість та відповідальність за свої вчинки.

Семінари. Такі заходи можуть бути спрямовані на розвиток навичок самоконтролю, здорового способу життя, формування позитивного ставлення до життя та інших аспектів, що допоможуть учням уникнути адиктивної поведінки. Такі заходи можуть проводитися як окремо, так і в рамках уроків психології, етики та інших предметів.

Індивідуальні консультації. Учні, які мають проблеми з адиктивною поведінкою, можуть отримати індивідуальну психологічну допомогу. Такі консультації можуть проводитися психологами шкіл, або можуть бути рекомендовані зовнішні спеціалісти[5].

Спортивні змагання. Спорт допомагає учням розвивати навички самоконтролю, дисципліни та здорового способу життя. Спортивні змагання можуть бути організовані в межах шкільних програм або у межах позашкільних заходів.

Групові проекти. Допомагають учням розвивати соціальні навички, сприяють залученню уваги до проблем адиктивної поведінки та формуванню здорового способу життя. Такі проекти можуть включати написання соціальних рекламних роликів, проведення досліджень та інші види діяльності.

Рольові ігри. Допомагають учням розвивати соціальні навички, зокрема, емоційну інтелігентність, здатність спілкуватися, розв'язувати конфлікти та бути відкритими до інших точок зору. У цих іграх учні виконують ролі та вирішують різні ситуації, що допомагає їм розширити свої знання про соціальну взаємодію та розвинути навички ефективної комунікації.

Тренінги. Дають можливість учням отримати додаткову інформацію про наслідки вживання наркотиків та алкоголю, вчитися розв'язувати конфлікти, формувати навички самоконтролю та розвивати позитивні цінності.

Групова робота. В рамках групової роботи учні вчаться працювати в команді, спілкуватися з іншими людьми, вирішувати спільні завдання та планувати свої дії. Групова робота може включати проведення дискусій, ролевих ігор, творчих проектів тощо.

Індивідуальна робота. Може бути спрямована на вирішення конкретних проблем, які можуть спричинити ризик адиктивної поведінки. Це може включати індивідуальні консультації з психологом чи соціальним працівником, спеціальні

тренінги з розвитку самоконтролю та інші форми роботи з учнями один на один [21].

Спортивні розважальні заходи. Ці заходи не тільки сприяють формуванню здорового способу життя, але й допомагають учням відчувати позитивні емоції та зняти стрес, що може допомогти у запобіганні ризику адиктивної поведінки. Наприклад, шкільні спортивні турніри, конкурси, танцювальні вечірки та інші заходи можуть бути корисними для учнів.

Конференції та семінари. Організація конференцій та семінарів для старшокласників є важливим елементом превентивної роботи з адиктивною поведінкою. Ці заходи можуть бути спрямовані на підвищення рівня свідомості учнів щодо адиктивної поведінки, забезпечення доступу до інформації про ризику та наслідки адиктивної поведінки та допомогу учням у формуванні здорового способу життя. Конференції та семінари можуть також бути спрямовані на підвищення рівня культури споживання різних продуктів та речовин, що може допомогти учням уникнути ризику адиктивної поведінки.

Таким чином, форми соціально-педагогічної діяльності щодо упередження адиктивної поведінки серед старшокласників є дуже різноманітними та можуть бути спрямовані на розвиток різних аспектів життя учнів, включаючи соціальні, психологічні та фізичні. Важливо, щоб такі заходи були комплексними та системними, тобто їх впровадження повинно бути добре спланованим та координованим між усіма учасниками навчального процесу, такими як вчителі, соціальні працівники, психологи та батьки. Спільна робота всіх учасників навчального процесу може значно підвищити ефективність превентивної роботи та знизити ризик розвитку адиктивної поведінки серед старшокласників.

Крім того, важливо забезпечити ефективний моніторинг та оцінку результатів таких заходів, щоб забезпечити їхню ефективність та вдосконалювати підходи до превентивної роботи з адиктивною поведінкою.

У цілому, успішна превентивна робота з адиктивною поведінкою серед старшокласників потребує постійного вдосконалення та адаптації до нових викликів та змін в оточуючому середовищі. Використання різноманітних форм соціально-педагогічної діяльності, таких як тренінги, рольові ігри, індивідуальні консультації та спортивні заходи, може бути, як стверджує В.В.Баранов, дуже ефективним у забезпеченні здорового способу життя та попередженні адиктивної поведінки серед учнів [1].

Не треба забувати, що важливо враховувати індивідуальні особливості кожного учня та працювати з ними індивідуально. Наприклад, деякі учні можуть бути більш схильні до ризикованої поведінки, тому їм потрібна більш інтенсивна підтримка та контроль.

Також важливо розвивати в учнів навички самоконтролю та саморегуляції, щоб вони могли свідомо відбирати та контролювати свої дії та вчинки. Це може бути досягнуто через різні форми роботи, такі як тренінги з розвитку особистісної грамотності та самоконтролю, медитаційні техніки та інші практики.

Окрім навчальних закладів, превентивна робота з адиктивною поведінкою, як наголошує Т.В.Курченко, може проводитися також на рівні місцевої громади, наприклад, за участю місцевих органів влади та громадських організацій. Такі заходи можуть включати організацію спортивних заходів, конференцій, тренінгів та інших подій з просвітницькою метою [17].

Узагальнюючи, зазначимо, що превентивна робота з адиктивною поведінкою серед старшокласників є складним та важливим завданням, яке потребує комплексного підходу та співпраці всіх учасників навчального процесу. Використання різноманітних форм соціально-педагогічної діяльності та індивідуальної роботи з учнями, залучення батьків та інших фахівців, а також розвиток навичок самоконтролю та саморегуляції можуть допомогти забезпечити здоровий спосіб життя та попередити ризик адиктивної поведінки серед учнів. Крім того, важливо надавати учням інформацію про наслідки вживання

наркотиків та інших шкідливих речовин, а також формувати позитивне ставлення до здорового способу життя та здорової поведінки [20].

Отже, превентивна робота з адиктивною поведінкою серед старшокласників має бути постійним та системним процесом, який має на меті формування здорового способу життя та попередження ризику виникнення адиктивної поведінки. Розвиток навичок самоконтролю, сприйняття позитивних цінностей та підтримка з боку оточуючого середовища можуть допомогти учням стати більш усвідомленими та відповідальними в своїх рішеннях щодо здорового способу життя та уникнення адиктивної поведінки. Превентивна робота з адиктивною поведінкою серед старшокласників повинна бути неперервною та включати в себе постійне вдосконалення та адаптацію до нових викликів та тенденцій у суспільстві. Для цього потрібно використовувати різноманітні форми та методи роботи, включати учнів у процес прийняття рішень та сприяти формуванню їх позитивних цінностей та уявлень про здоровий спосіб життя.

Висновки до розділу 2

Загалом, превентивна робота щодо попередження адиктивної поведінки серед старшокласників є важливим завданням для всіх учасників навчального процесу. Цей процес має бути комплексним, системним та має передбачати співпрацю всіх сторін. Тільки за таких умов можна досягти успіху у формуванні здорового способу життя серед старшокласників та запобігти поширенню адиктивної поведінки.

Крім того, успішна превентивна робота з адиктивною поведінкою серед старшокласників потребує постійного оновлення і адаптації методів та стратегій. Також важливо забезпечити доступність та прозорість всіх заходів для учнів, батьків та педагогів, що дозволить створити відкрите середовище для співпраці та взаємодії. Необхідно також звертати увагу на раннє виявлення ознак адиктивної поведінки та своєчасне реагування на неї. Це може забезпечити

успішний результат превентивної роботи та допомогти уникнути подальших проблем у майбутньому.

Необхідно забезпечити проведення превентивної роботи на постійній основі та інтегрувати її в загальноосвітню програму навчання. Важливо використовувати різноманітні методи соціально-педагогічної діяльності, співпрацювати з батьками та родинами, проводити освітньо-просвітницькі кампанії та програми, а також дотримуватися принципів наукової обґрунтованості та безпеки учнів.

Важливо проводити роботу з родинами та батьками старшокласників, щоб вони могли бути підтримкою своїм дітям у складних життєвих ситуаціях та бути активними учасниками у превентивній роботі з адиктивною поведінкою. Родинне виховання є ключовим елементом виховання підлітків та має великий вплив на формування їхнього світогляду та цінностей.

У підсумку, профілактика адиктивної поведінки старшокласників є важливою складовою загальної роботи з молоддю, що вимагає інтегрованого підходу та співпраці між різними організаціями та соціальними партнерами. Тільки взаємодія та спільна робота забезпечать успіх у боротьбі з наркотиками та алкоголем серед молоді.

РОЗДІЛ 3. СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ МЕТОДИКИ ПРОФІЛАКТИКИ АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ СТАРШОКЛАСНИКІВ

3.1. Соціально-педагогічна методика роботи з учнями старших класів щодо профілактики наркоманії, тютюнопаління та пияцтва

Важливим елементом профілактики адиктивної поведінки старшокласників є розробка та застосування соціально-педагогічних методик, які включають методи соціальної та педагогічної роботи, що спрямовані на попередження та зменшення ризику розвитку адиктивної поведінки серед молоді.

Одна з таких методик – це *робота з психологом або соціальним педагогом безпосередньо*. Спеціалісти можуть проводити індивідуальні консультації та групові заняття з учнями, щоб допомогти їм зрозуміти наслідки вживання наркотиків та алкоголю, тютюнопаління та пияцтва.

Іншою ефективною методикою є *проведення тренінгів та лекцій з профілактики адиктивної поведінки*, які можуть бути організовані в школі. На цих заняттях викладається інформація про наслідки, надається практична інформація про те, як зберігати фізичне та психологічне здоров'я. Також можуть проводитись тренінги для учнів з розвитку навичок прийняття рішень, що допомагає їм зрозуміти, які наслідки може мати кожне рішення, та як зробити правильний вибір.

Соціально-педагогічні методики також можуть включати *позакласні заходи*, які створюють позитивну атмосферу у школі та сприяють розвитку соціальних навичок учнів. Наприклад, можна організувати спортивні змагання, концерти, творчі вистави та інші заходи, які підтримують здоровий спосіб життя та залучають учнів до активної діяльності.

Ініціювання спільних дій учнів та педагогів щодо профілактики адиктивної поведінки, таких як створення та участь в клубах за інтересами, спортивних

секціях, волонтерських організаціях не тільки сприятимуть зміцненню колективу та взаємодії учнів, але й допоможуть формувати позитивну соціальну ідентичність та зберегти учнів від адиктивних звичок.

Також важливими елементами соціально-педагогічних методик є *підтримка та створення безпечного та підтримуючого середовища в школі*. Це може включати установлення правил та норм поведінки, залучення психологічної підтримки для учнів, які потребують допомоги, та створення можливостей для розвитку соціальних навичок.

Крім того, для успішної роботи з учнями старших класів у профілактиці адиктивної поведінки, важливо враховувати психологічні та соціальні особливості цієї вікової групи. Старшокласники перебувають на стадії підліткового розвитку, коли відбувається активний пошук свого місця у житті, формування особистості та соціальної ідентичності. Вони стикаються з багатьма складнощами, такими як пошук своєї ідентичності, бажання пізнавати нове, незалежність від дорослих, але при цьому вони можуть бути вразливі до різних видів залежності.

Необхідно враховувати фактори, які впливають на прояв адиктивної поведінки, такі як сімейні проблеми, стреси, депресія, неуспішність в навчанні та інші. Врахування цих факторів дозволить розробити індивідуальний підхід до учнів та забезпечити їм необхідну підтримку.

До інших соціально-педагогічних методик можна віднести *програми виховання*, що сприяють формуванню позитивних цінностей та моральних норм, які допоможуть учням приймати обґрунтовані рішення щодо здорового способу життя. Важливо забезпечити індивідуальний підхід до учнів, враховуючи їхні потреби та особливості, що дозволить підібрати найефективніші методи та підходи та досягнути кращих результатів в профілактиці адиктивної поведінки. Також важливо залучати батьків та громадськість до процесу профілактики, що дозволить створити більш ефективну систему підтримки для учнів. Батьки

повинні бути проінформовані про небезпеки наркотиків та алкоголю, і про те, як можуть допомогти своїм дітям у профілактиці адиктивної поведінки. На тематичних батьківських зборах співробітники школи або запрошені фахівці можуть дати поради батькам та відповісти на їх запитання.

Отже, соціально-педагогічні методики є важливим інструментом у профілактиці адиктивної поведінки старшокласників. Вони, як зазначає І.Л.Білоус, повинні забезпечувати розвиток та збереження фізичного, психологічного та соціального здоров'я учнів шляхом формування навичок здорового способу життя, розвитку соціальної взаємодії, зміцнення родинних та міжособистісних взаємин [3].

Узагальнюючи, підкреслимо, що соціально-педагогічні методики є важливим інструментом у профілактиці адиктивної поведінки старшокласників. Вони можуть включати різноманітні заходи, від тренінгів та лекцій до позакласних заходів та створення безпечного середовища. Важливо забезпечувати доступність та доступ до інформації про здоровий спосіб життя та шкідливі наслідки вживання наркотиків та алкоголю, а також використовувати позитивний підхід, залучаючи учнів до активної участі в процесі профілактики. Важливо також, на думку І.В.Петренко, розробляти імплементаційні стратегії, які дозволять успішно впроваджувати соціально-педагогічні методики у навчальний процес і забезпечувати їхню ефективність [33].

3.2. Соціально-педагогічна методика роботи з батьками учнів старших класів щодо сімейного виховання дітей з метою запобігання адиктивної поведінки

Соціально-педагогічна методика роботи з батьками учнів старших класів щодо *сімейного виховання дітей* з метою запобігання адиктивної поведінки є комплексним підходом, який спрямований на підвищення рівня свідомості батьків про шкідливість адиктивних речовин та на пошук шляхів їх запобігання.

Основні завдання соціально-педагогічної методики полягають у формуванні навичок та компетентності у батьків щодо виховання дітей, здорового способу життя та запобігання адиктивної поведінки. Для досягнення цих завдань використовуються різноманітні методи та прийоми роботи з батьками.

Інформаційно-просвітницька робота. За допомогою лекцій, бесід, тренінгів та інших форм проведення занять, як зазначає І.В.Петренко, батьки отримують інформацію про ризики та наслідки вживання адиктивних речовин, а також про методи та прийоми, які допомагають запобігти їхньому вживанню [34].

Робота з батьками у групах. Групові заняття дозволяють батькам обмінюватися досвідом, ділитися своїми проблемами та знаходити спільні рішення. Крім того, такий підхід дозволяє залучити до процесу більшу кількість батьків, що сприяє підвищенню ефективності роботи.

Індивідуальна робота з батьками. Індивідуальний підхід дозволяє звернути увагу на конкретні потреби та проблеми кожного батька, знайти індивідуальні рішення та допомогти в розв'язанні питань, які виникають у процесі виховання дитини.

Спільна робота з батьками та дітьми. Важливо включати дітей у процес виховання та запобігання адиктивної поведінки. Спільні заняття з батьками та дітьми допомагають встановити довірливі стосунки між ними та підвищити ефективність виховання.

Створення сприятливого середовища в родині. Сприятливе середовище в родині сприяє збереженню здорового способу життя та запобіганню адиктивної поведінки. Батьки можуть допомогти створити таке середовище, забезпечуючи регулярне спілкування з дітьми, підтримуючи їхні інтереси та заохочуючи до здорового способу життя.

Моніторинг та підтримка після завершення роботи. Після завершення роботи з батьками важливо проводити моніторинг та підтримку, щоб

переконатися в ефективності роботи та забезпечити подальше виховання дітей у здоровому середовищі.

Робота з батьками учнів старших класів щодо сімейного виховання дітей з метою запобігання адиктивної поведінки є важливою складовою профілактичної роботи. Вона допомагає визначити ефективність та результативність заходів, спрямованих на попередження наркоманії, тютюнопаління, пияцтва та інших проявів адиктивної поведінки серед здобувачів освіти.

Соціально-педагогічна методика роботи з батьками учнів старших класів щодо сімейного виховання дітей з метою запобігання адиктивної поведінки є важливим компонентом виховання дітей та попередження адиктивних захворювань. Вона допомагає батькам зрозуміти ризики вживання адиктивних речовин та забезпечує необхідні навички та знання для запобігання їхньому вживанню. Крім того, вона сприяє створенню сприятливого середовища в родині, що є важливим фактором збереження здоров'я та благополуччя дітей.

Для успішної реалізації методики важливо враховувати кілька *принципів та етапів*, які розкриває Н.М.Вакуленко.

Першим етапом є встановлення довіреності між педагогом та батьками. Важливо зрозуміти, що це не лише професійне спілкування, а й зв'язок на емоційному рівні, заснований на взаємних повазі та зацікавленості в співпраці. Для цього, педагог може використовувати різноманітні методики спілкування, зокрема, інтерв'ю, анкетування, а також звернення до індивідуальних характеристик батьків та учнів, які можуть бути корисними у подальшій роботі [7].

Другий етап полягає у виявленні конкретних потреб та проблем батьків. Педагог може використовувати різні методики для цього, такі як тестування, анкетування, діагностику тощо. Важливо звернути увагу на те, що виявлені проблеми можуть бути пов'язані не тільки з вихованням дитини, а й з особистими

проблемами батьків, тому важливо виявляти їх та допомагати у їхньому розв'язанні.

Третій етап полягає у розробці індивідуальної програми роботи з батьками. Вона повинна включати конкретні завдання, які має виконувати кожен з батьків, щоб запобігти адиктивній поведінці дітей, а також методики їх реалізації. Важливо зазначити, що програма повинна бути розроблена з урахуванням індивідуальних потреб та можливостей кожної родини. Наприклад, якщо в одній родині є проблема з алкоголем, то завданнями можуть бути наступні: пошук способів зменшення вживання алкоголю та допомога в знаходженні спеціалістів, які надаватимуть допомогу у цій справі. У іншій родині можуть бути проблеми з використанням наркотиків, тоді завданнями можуть бути такими: пошук допомоги в наркологічних клініках та надання психологічної підтримки.

Четвертий етап передбачає практичну реалізацію програми, яка має включати такі елементи як: проведення індивідуальних консультацій, організацію тренінгів для батьків та залучення до спільної діяльності. У процесі практичної реалізації програми важливо взаємодіяти з батьками, слухати їх побажання та пропозиції щодо поліпшення програми.

Останній етап полягає в оцінці ефективності програми та внесенні необхідних змін для її поліпшення. Для цього можна використовувати різноманітні методики оцінки ефективності, такі як: анкетування батьків, спостереження за поведінкою дітей, та інші методи. На основі отриманих даних можна внести корективи до програми та досягнути ще більш ефективного результату.

Всі ці етапи легко прослідковуються, якщо роботу з батьками проводити за модульною системою, рекомендованою МОН України в 2014 році. Кожен модуль містить конспект заняття з батьками, анкети та ключі до них, роздатковий матеріал у вигляді інформаційних листків.

Систематичне використання моніторингу для роботи з батьками учнів старших класів щодо сімейного виховання дітей з метою запобігання адиктивної поведінки може мати ряд недоліків. Моніторинг вимагає часу, зусиль та ресурсів для збору та аналізу даних. Це може бути викликом для шкіл та організацій з обмеженими бюджетами та обмеженим персоналом.

Незважаючи на те, що методика моніторингу старається бути об'єктивною, інтерпретація даних та їх оцінка можуть мати певну суб'єктивність. Це може вплинути на точність результатів та прийняття рішень.

Є виклик у забезпеченні того, що зібрані дані будуть доцільно використані для покращення роботи з батьками та вирішення проблем адиктивної поведінки. Отримані результати повинні бути максимально ефективно комуніковані та використані у прийнятті рішень.

Тому переваги та недоліки методики моніторингу варто враховувати при розробці та впровадженні програми для роботи з батьками учнів старших класів щодо сімейного виховання з метою запобігання адиктивної поведінки. Незважаючи на певні обмеження, моніторинг є важливим інструментом, що допомагає покращити ефективність та результативність профілактичної роботи.

Отже, соціально-педагогічна методика роботи з батьками учнів старших класів щодо сімейного виховання дітей є важливим компонентом виховання дітей та попередження адиктивних захворювань. Вона дозволяє забезпечувати співпрацю між батьками та педагогами, зменшує ризик виникнення проблем пов'язаних з адиктивною поведінкою, та сприяє збереженню здоров'я та благополуччя дітей. Важливо пам'ятати, що виховання дітей є відповідальним завданням, яке несуть на собі батьки та педагоги. Через це важливо сприяти розвитку співпраці та довіри між ними, щоб разом працювати над вихованням здорових та щасливих дітей.

Варто зазначити, що соціально-педагогічна методика роботи з батьками учнів старших класів щодо сімейного виховання дітей з метою запобігання

адиктивної поведінки є процесом, який треба проводити постійно та систематично. Навчання та розвиток дитини є тривалим та складним процесом, але з правильною підтримкою батьків та педагогів, діти можуть зрости у здорових та щасливих осіб, які зможуть досягти успіху в житті.

Методика роботи з батьками має бути постійно оновлюватися та доповнюватися в залежності від ситуації. Батьки повинні бути постійно інформовані про нові загрози та методи їх запобігання, а також про нові підходи до сімейного виховання дітей.

Важливим етапом соціально-педагогічної методики роботи з батьками є оцінювання результатів. Після виконання завдань та програми роботи з батьками необхідно провести аналіз результатів та оцінити їх ефективність. Це дозволить виявити проблемні моменти, що потребують уваги та коригування, а також визначити успішні аспекти методики та зберегти їх у подальшій роботі.

Отже, соціально-педагогічна методика роботи з батьками учнів старших класів щодо сімейного виховання дітей з метою запобігання адиктивної поведінки, як зазначає О.В.Оксентюк, є важливим інструментом виховання та попередження ризику прояву адикції у старшокласників. Вона дозволяє батькам здійснювати свої батьківські функції ефективно та знайти спільну мову з дітьми. Результатом успішної роботи за цією методикою є збереження здоров'я та благополуччя дітей, а також збільшення рівня їх соціальної та психологічної зрілості [31].

Ці запитання та відповіді можуть допомогти оцінити ситуацію в родині та виявити особливості виховання, які можуть сприяти запобіганню адиктивної поведінки учнів старших класів. Зібрана інформація може бути використана для подальшого планування та налагодження роботи з батьками та підтримки сімейного виховання.

Опитувальник для батьків учнів старших класів містить питання, спрямовані на виявлення особливостей виховання та ризиків адиктивної

поведінки учнів. Аналіз такого опитувальника може надати корисну інформацію для розуміння сімейного контексту та планування роботи з батьками з метою запобігання адиктивної поведінки.

На основі відповідей можна зробити такі спостереження.

Оцінка рівня спілкування може дати уявлення про якість комунікації між батьками та підлітками. Якщо рівень спілкування вважається низьким, це може свідчити про можливу комунікаційну бар'єр між батьками та дітьми, що може створювати ризик утворення адиктивної поведінки.

Відповіді щодо тем, які обговорюються з підлітком, можуть показати, наскільки відкрита та довірлива є комунікація. Важливо обговорювати не лише загальні питання, але й теми, пов'язані з ризиками адиктивної поведінки, такі як наркотики, алкоголь та куріння.

Відповіді на питання щодо ставлення до вживання наркотиків вказують на усвідомлення батьками ризиків наркотичної залежності. Забороняюче ставлення може свідчити про впевненість у важливості запобігання вживанню наркотиків, тоді як дозволяюче або обмежувальне ставлення може вимагати додаткової уваги та освіти з боку батьків.

Відповіді щодо заходів профілактики доповнюють уявлення про те, як батьки вживають заходи для запобігання адиктивній поведінці у своїй сім'ї. Інформування та освіта про шкідливі наслідки адикцій, встановлення чітких правил щодо вживання алкоголю, наркотиків та куріння та приклад сімейного способу життя без шкідливих звичок є ефективними заходами профілактики.

Частота спілкування з іншими батьками та обмін досвідом можуть свідчити про наявність підтримки та спільної роботи у сфері виховання. Це може сприяти обміну корисною інформацією, розумінню різних підходів та спільним зусиллям у запобіганні адиктивній поведінці.

Аналіз відповідей допоможе виявити особливості сімейного виховання, що можуть сприяти або запобігати адиктивній поведінці учнів старших класів. На

основі цього аналізу можна розробити індивідуальні плани роботи з батьками, спрямовані на зміцнення комунікації, надання інформації та підтримки у запобіганні адиктивній поведінці учнів.

Крім аналізу заповнених опитувальників, можна також провести додаткові кроки для подальшого планування та налагодження роботи з батьками учнів старших класів щодо запобігання адиктивній поведінці. Ось декілька можливих кроків:

Організувати батьківські збори або семінари. Це можуть бути спеціальні заходи, присвячені темі адиктивної поведінки та сімейного виховання. Під час таких зборів можна надати додаткову інформацію про ризики та наслідки адикцій, поділитися рекомендаціями щодо ефективного виховання та спілкування з підлітками.

Провести індивідуальні консультації. Після аналізу опитувальників можна запропонувати батькам індивідуальні зустрічі або консультації з психологом, педагогом чи соціальним працівником. Під час цих зустрічей можна обговорити особливості виховання, розширити розуміння про ризики адиктивної поведінки та надати рекомендації щодо покращення комунікації та встановлення здорових звичок у сім'ї.

Організувати робочі групи з батьками. Створення групи, в якій батьки можуть обмінюватися досвідом та підтримувати один одного, може бути корисним інструментом. Це може створити сприятливе середовище для спільної роботи над запобіганням адиктивної поведінки, дозволяючи батькам ділитися своїми успіхами, викликами та знахідками.

3.3. Впровадження інформаційно-освітньої протиалкогольної програми «Сімейна розмова».

Впровадження в педагогічну діяльність будь-якої соціально-педагогічної методики профілактики адиктивної поведінки потребує соціологічного

дослідження для діагностування сформованості схильності до адиктивної поведінки на початку роботи з колективом та по завершенні впровадження профілактичних заходів.

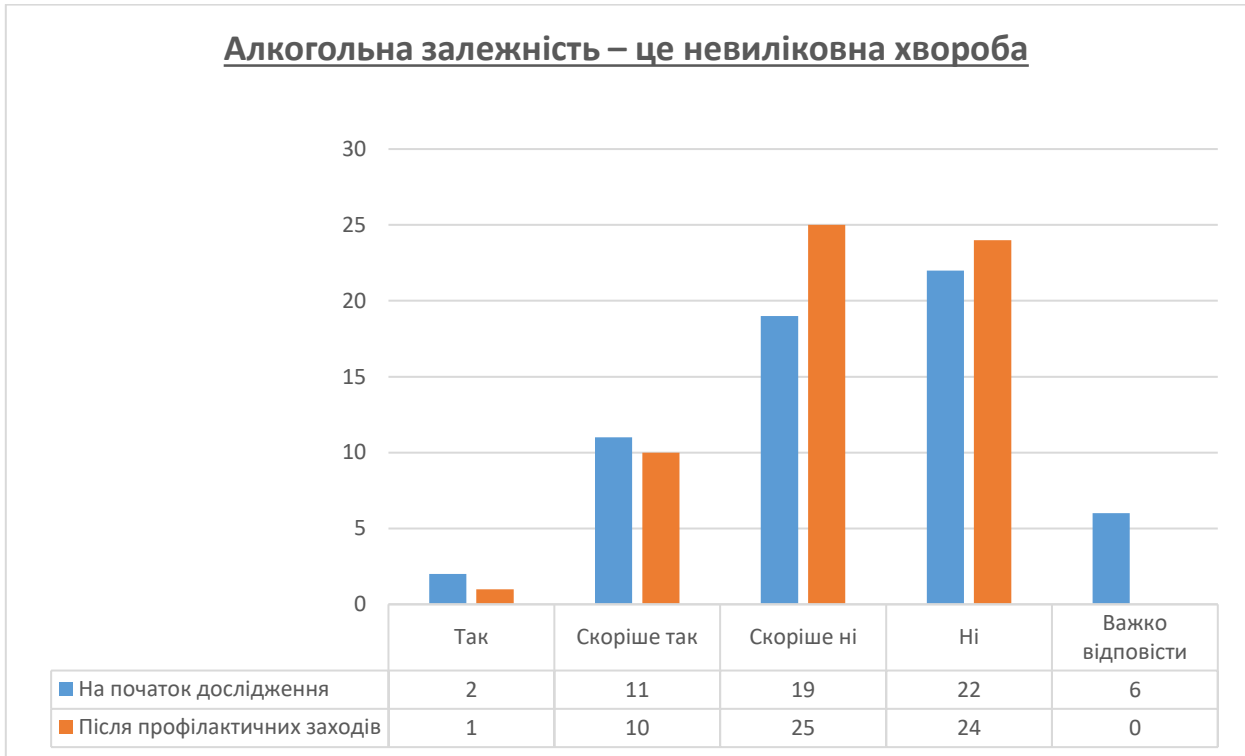
Протягом року було впроваджено інформаційно-освітню *протиалкогольну програму «Сімейна розмова»*, розроблену колективом авторів під керівництвом Панока В.Г. Для того, щоб учні краще усвідомили негативні наслідки вживання алкоголю в підлітковому віці і вміли протистояти його впливу. Ця програма має інформаційно-освітній характер і спрямована на підвищення рівня інформованості учнівської молоді. Вона також сприяє формуванню навичок, які допомагають учням протистояти впливу алкоголю. Одним із основних аспектів програми є зміцнення взаємодії між батьками та дітьми. У програмі "Сімейна розмова" взяли участь 60 учнів та їхні батьки [14].

Реалізація цієї програми сприяє зниженню ризику виникнення алкогольної залежності у дітей та підвищенню рівня сімейного захисту від неї. Основним призначенням навчання є формування здорового способу життя, набуття життєвих навичок, які дозволяють молодим людям ефективно використовувати отримані знання та змінювати своє ставлення до проблеми алкоголю. Крім того, програма спрямована на формування навичок, найважливіших для прийняття позитивних рішень, спрямованих на охорону власного здоров'я та здоров'я інших.

Особлива увага приділялася вивченню рівня інформованості школярів про алкогольну залежність серед дорослих і дітей, різні види відповідальності за порушення правил у стані алкогольного сп'яніння, а також особистого ставлення підлітків до алкоголю. Діти із захопленням виконували запропоновані завдання, активно сперечалися, висловлювали свої думки та погляди на ці питання.

З метою з'ясувати ставлення старшокласників до вживання алкогольних напоїв в рамках виконання програми було проведено вхідне та вихідне соціологічне дослідження на тему: «Ставлення старшокласників до вживання алкогольних напоїв».

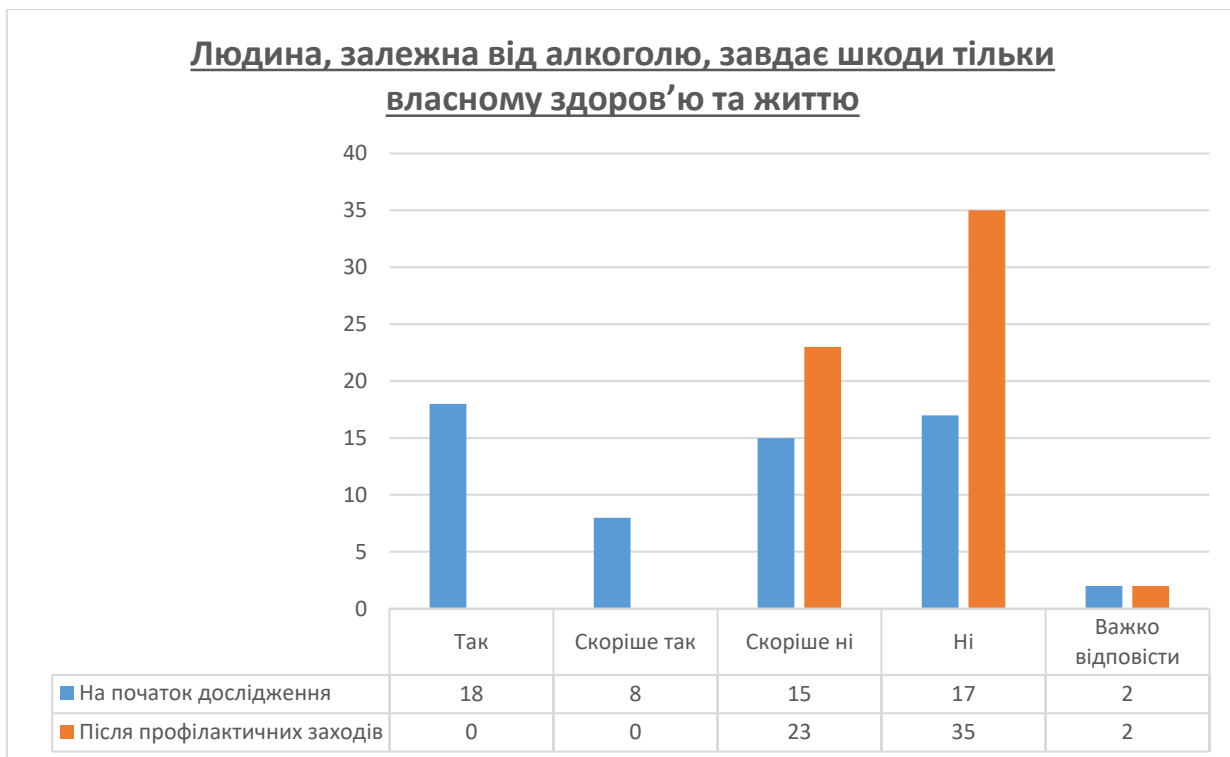
Після впровадження програми отримали такі результати:

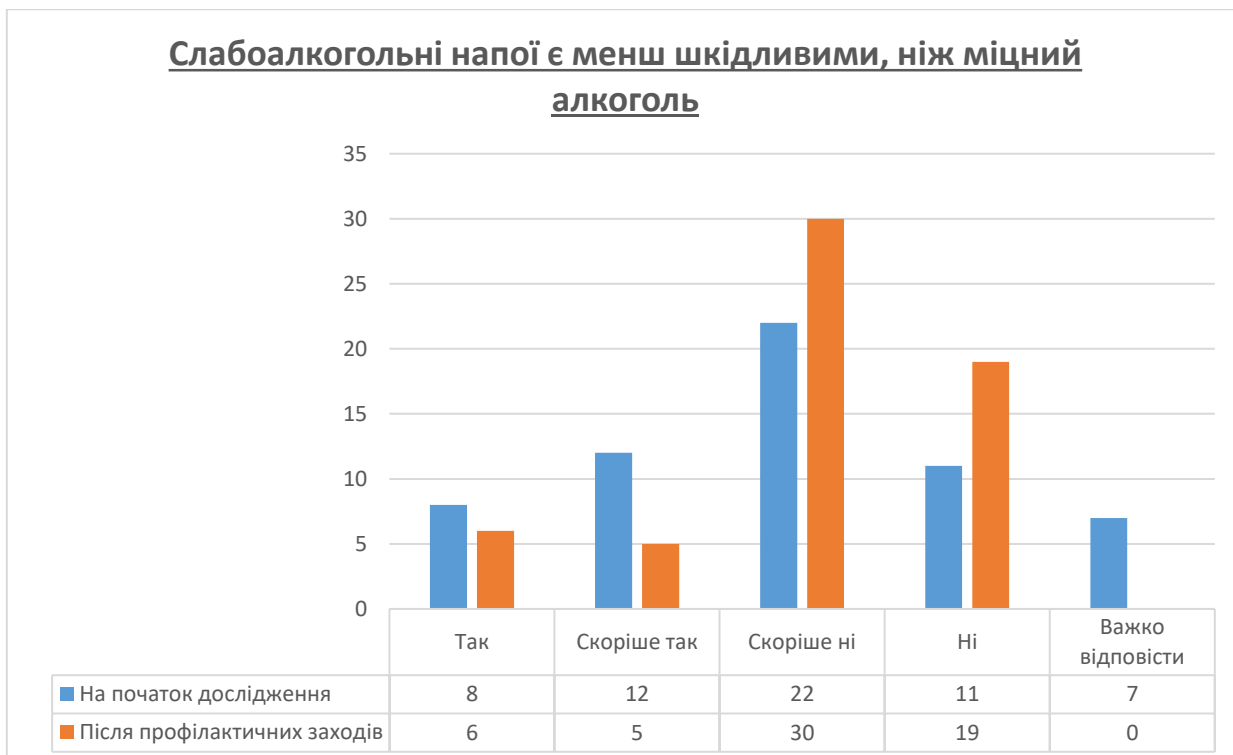
81,7% учнів вважають, що алкогільна залежність виліковна хвороба, але вимагає тривалого лікування і підтримки багатьох людей. На початок впровадження програми – 68,3%.

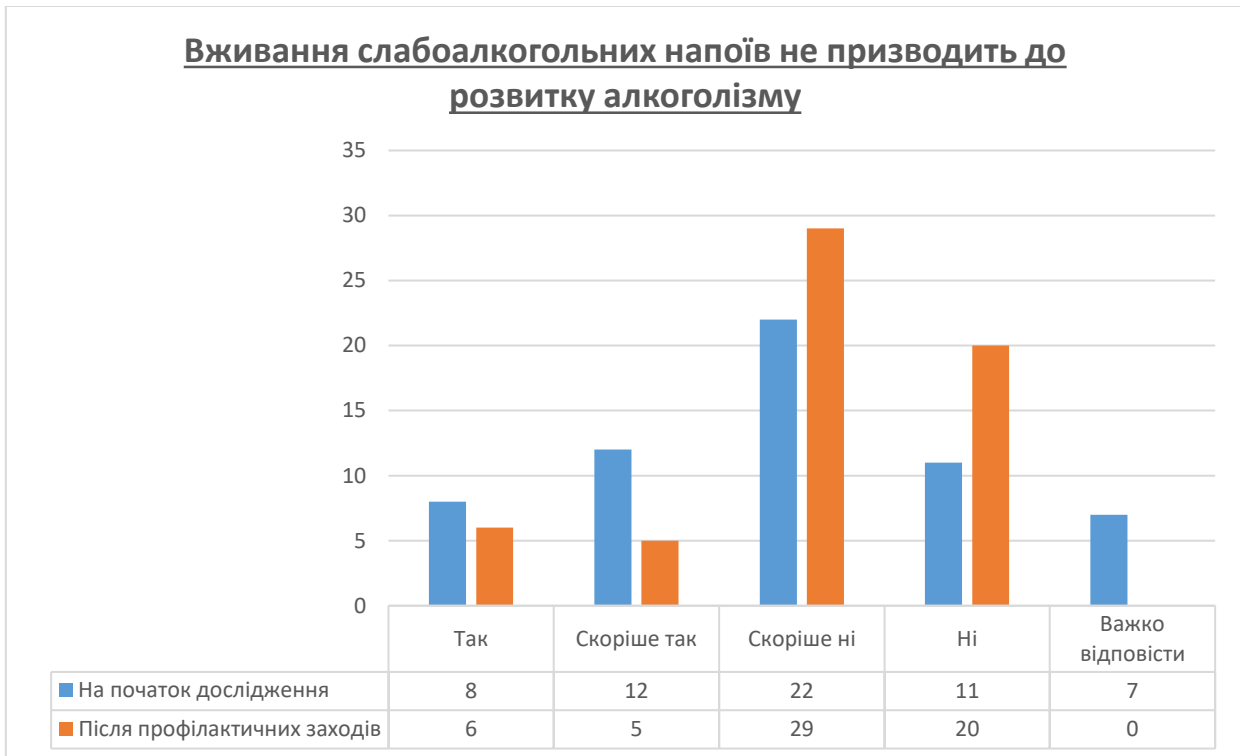
Всі схильні до думки, що алкогольна залежність може бути не тільки у дорослих. На початок впровадження програми – 80%.

96,7% вбачають, людина, залежна від алкоголю, завдає шкоди тільки власному здоров'ю та життю. На початок впровадження програми – 53%

81,7% гадають, що слабоалкогольні напої є також шкідливими, як і міцний алкоголь. На початок впровадження програми – 55%.

81,7% визнають, що вживання слабоалкогольних напоїв може призводити до розвитку алкоголізм. На початок впровадження програми – 55%.

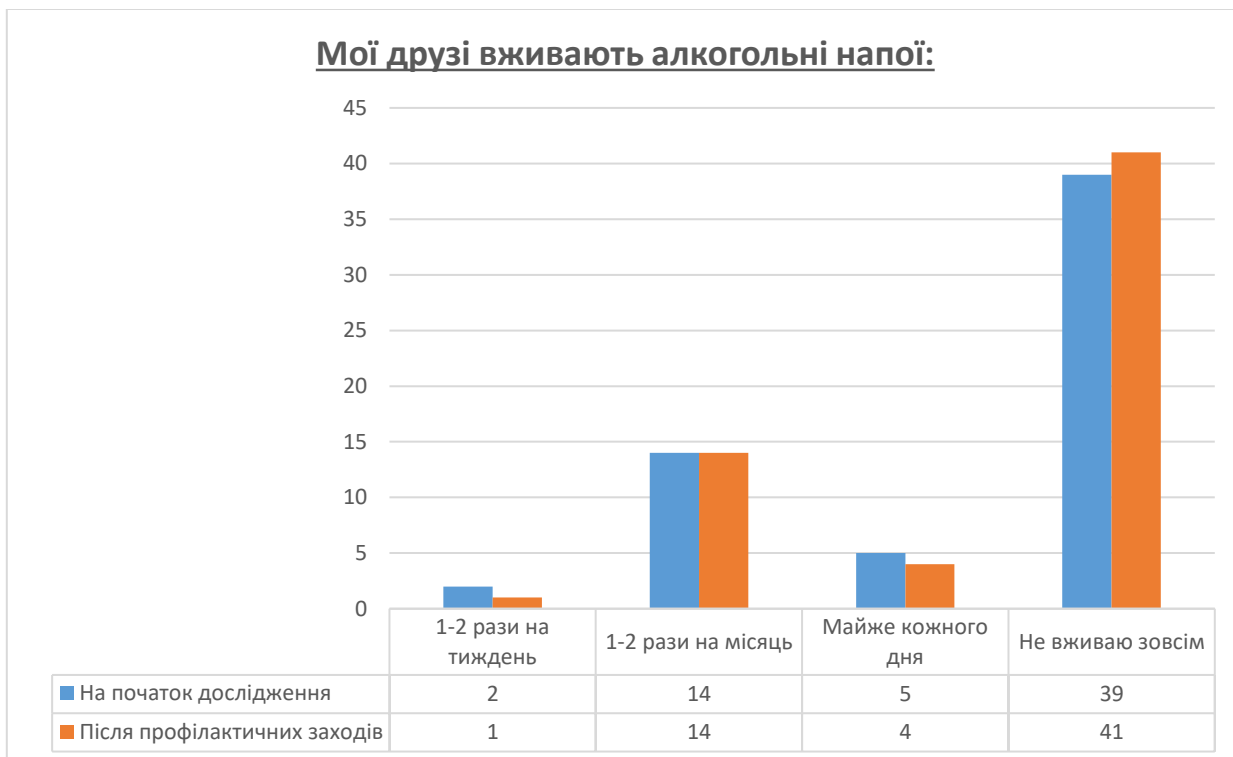
90% впевнені, що саме ризик для здоров'я людини має пряму залежність від частоти вживання алкогольних напоїв. На початок впровадження програми – 65%.

76,7% вбачають, що вживання алкоголю, не надає впевненості у спілкуванні з однолітками і друзями. На початок впровадження програми – 45%.

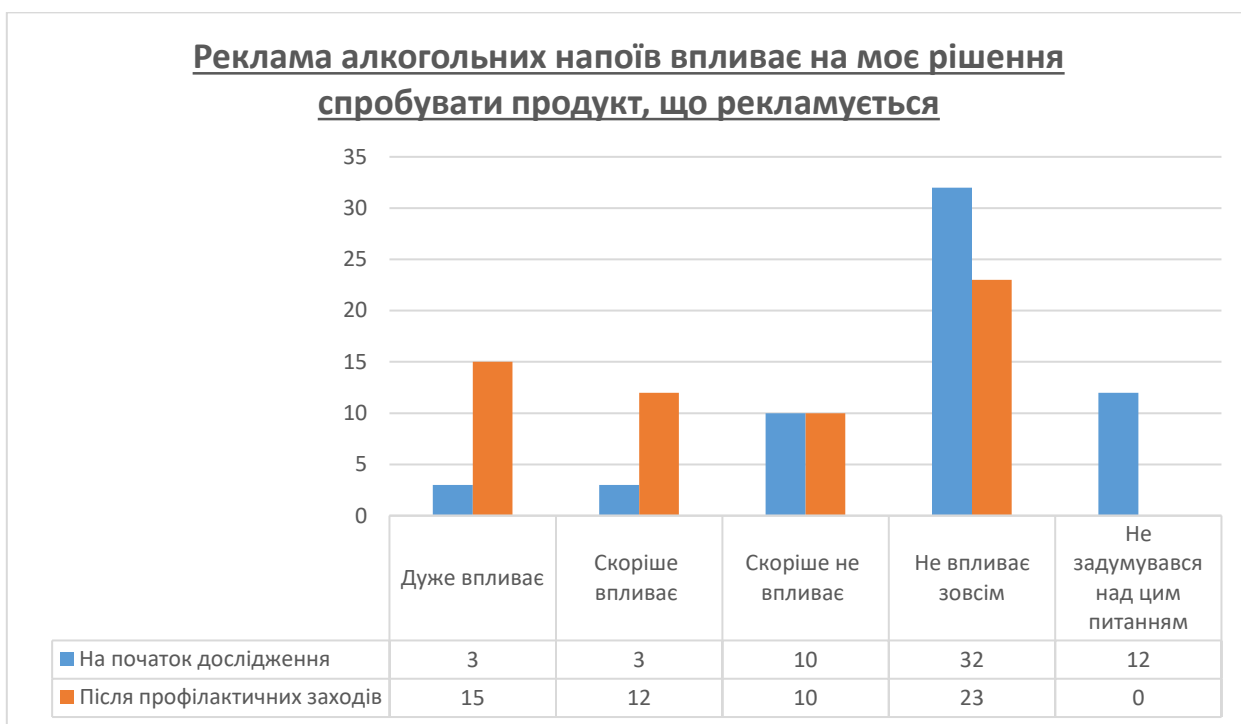
Число тих хто думав, що вживаючи алкоголь, можна зняти стрес, зменшилося з 48,3% до 20%.

Не вживають зовсім 68,3%. На початок впровадження програми – 63%. Ймовірно, відбулася незначна зміна оточення.

Не вживають зовсім 68,3%. На початок впровадження програми – 63%. Крім того, спостерігається зменшення частоти вживання алкогольних напоїв з 1-2 рази на тиждень до 1-2 рази на місяць.

Не впливає зовсім – 38,3%. На початок впровадження програми – 53,3%, більшість не припускало думки, що вплив відбувається підсвідомо.

У відсотковому співвідношенні найбільший вплив здійснюють батьки, родичі 23,3%. На початок впровадження програми – 23,3% інформація із ЗМІ, Інтернету. Але суттєво зменшився вплив опосередкованої реклами та інтернету (з 53,3% до 38,3%), що видно із попереднього питання.

Враховуючи переваги та недоліки будь-якої соціально-педагогічної методики профілактики адиктивної поведінки, важливо адаптувати її до потреб та особливостей конкретної школи, учнів та спільноти. Постійне оновлення, врахування наукових даних та співпраця зі спеціалістами допоможуть забезпечити ефективну профілактику наркоманії, тютюнопаління та пияцтва серед учнів.

Висновки до розділу 3

В результаті проведення роботи з попередження виникненню адиктивної поведінки у учнів старших класів спостерігалось підвищення відсотку дітей, що розуміють причини виникнення адиктивної залежності та її наслідки, та зменшення відсотку старшокласників, що схильні до адиктивної поведінки. Дослідження включало в себе проведення опитування учнів до застосування профілактичних заходів та після. В результаті спостерігалось, що у старшокласників після проведення комплексу заходів змінилося розуміння про шкоду алкоголю, включаючи слабоалкогольних напоїв.

Частота вживання алкогольних напоїв зменшилась за рахунок зміни оточення та способу проведення вільного часу. Почалось формування позитивної мотивації учнів до здорового способу життя. Було закладено паростки розвитку їх соціальної компетентності та уміння приймати свідомі рішення, враховуючи наслідки своїх дій.

Можна зробити висновок, що успішна соціально-педагогічна діяльність в цій сфері базується на інтегрованому підході до проблеми та включенні у процес усіх учасників учбового процесу, та людей дотичних до нього – батьків, вчителів, психологів, соціальних працівників, медичних працівників, органів влади громадських організацій тощо.

ВИСНОВКИ

Отже, у даній магістерській роботі було розглянуто форми та методи соціально-педагогічної діяльності, які спрямовані на упередження адиктивної поведінки старшокласників. Було проаналізовано різноманітні підходи та стратегії виховної роботи з учнями, спрямовані на запобігання вживанню наркотиків та інших шкідливих речовин.

Зокрема, було досліджено такі форми соціально-педагогічної діяльності, як лекції, тренінги, індивідуальні консультації з психологами та соціальними педагогами, групові заняття з метою підвищення соціальної компетентності учнів, організація заходів, спрямованих на популяризацію здорового способу життя.

Для діагностування сформованості схильності до адиктивної поведінки на початку роботи з колективом та по завершенні профілактичних заходів було впроваджено інформаційно-освітню *протиалкогольну програму «Сімейна розмова»*. Результатом проведення профілактичних заходів стало підвищення відсотку дітей, що розуміють причини виникнення адиктивної залежності та її наслідки, та зменшення відсотку старшокласників, що схильні до адиктивної залежності.

Наприклад. Після проведення профілактичних заходів 96,7% опитаних вбачають, що людина, залежна від алкоголю, завдає шкоди тільки власному здоров'ю та життю. На початок впровадження програми – 53%.

Змінилось відношення старшокласників до споживання слабоалкогольних напоїв. Тепер 81,7% гадають, що слабоалкогольні напої є також шкідливими, як і міцний алкоголь. На початок впровадження програми – 55%. І, як результат, не вживають зовсім 68,3%. (на початок впровадження програми – 63%). Крім того, спостерігається зменшення частоти вживання алкогольних напоїв з 1-2 рази на тиждень до 1-2 рази на місяць.

Також було визначено, що успішна соціально-педагогічна діяльність в цій сфері базується на інтегрованому підході до проблеми та включенні у процес усіх стейкхолдерів – батьків, вчителів, психологів, соціальних працівників, медичних працівників, органів влади та громадських організацій.

Загалом, було встановлено, що ефективність виховної роботи з учнями щодо упередження адиктивної поведінки залежить від розуміння проблеми та використання різноманітних форм та методів соціально-педагогічної діяльності. Такі заходи сприяють формуванню позитивної мотивації учнів до здорового способу життя, розвивають їх соціальну компетентність та вміння приймати свідомі рішення, враховуючи наслідки своїх дій.

Особливу увагу у процесі упередження адиктивної поведінки старшокласників варто звернути на розвиток навичок комунікації та співпраці з батьками учнів, оскільки сімейний контекст є важливим фактором в формуванні ставлення учнів до адиктивних речовин. Необхідно підтримувати діалог між батьками та педагогами, забезпечувати доступ до інформації про наслідки вживання адиктивних речовин та пропонувати спільні заходи для забезпечення безпеки дітей.

У процесі соціально-педагогічної діяльності важливо враховувати індивідуальні особливості кожного учня та забезпечувати підтримку у разі виникнення проблем з адиктивною поведінкою. Також, слід розвивати інтерактивні форми роботи, які сприяють активній участі учнів у процесі виховання та дозволяють залучити їх до самореалізації та саморозвитку.

Отже, для успішного упередження адиктивної поведінки серед старшокласників важливо використовувати різноманітні форми та методи соціально-педагогічної діяльності, забезпечувати підтримку учнів та їх батьків, а також враховувати індивідуальні особливості кожного учня. Результати досліджень підтверджують, що комплексний підхід до виховання дітей та попередження адиктивних захворювань є найбільш ефективним.

Крім того, під час виховної роботи з учнями важливо враховувати їхні індивідуальні особливості та потреби, а також взаємодіяти з батьками та іншими стейкхолдерами, які мають вплив на життя учнів. Серед різноманітних форм та методів соціально-педагогічної діяльності, які можуть бути використані, можна виділити тренінги, лекції, бесіди, ігри-симуляції, проекти, театралізовані вистави та інші.

Доцільно використовувати комплексний підхід до проблеми упередження адиктивної поведінки старшокласників, який передбачає не лише виховну роботу в школі, але й співпрацю з громадськими організаціями, центрами психологічної допомоги, сім'ями учнів. Важливо мати на увазі, що успішність такого підходу залежить від залучення всіх зацікавлених сторін та взаємодії між ними.

Отже, форми та методи соціально-педагогічної діяльності щодо упередження адиктивної поведінки старшокласників мають великий потенціал для формування позитивної мотивації учнів до здорового способу життя та розвитку їх соціальної компетентності. Для досягнення успіху в цій роботі необхідно використовувати комплексний підхід та взаємодіяти зі всіма зацікавленими сторонами.

Окрім того, до ефективних методів соціально-педагогічної діяльності щодо упередження адиктивної поведінки старшокласників відносяться використання інтерактивних форм та методів навчання, які активізують пізнавальну діяльність учнів, сприяють залученню їх до взаємодії та співпраці, формують навички практичного застосування знань та розвивають критичне мислення.

Отже, соціально-педагогічна діяльність щодо упередження адиктивної поведінки старшокласників є складним та багатовимірним процесом, який передбачає розуміння проблеми та використання різноманітних форм та методів роботи з учнями, батьками та іншими учасниками виховного процесу. Варто зазначити, що успіх в роботі залежить від системності та комплексності підходу, а також від постійного підвищення кваліфікації фахівців та використання інноваційних технологій та методів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Баранов, В. В. (2019). Психолого-педагогічні засади розвитку соціальної компетентності старшокласників. Київ: Видавництво Світ.
2. Батьківська компетентність або підказки батькам. Профілактика наркотичних та алкогольних проблем серед учнів. Навчально-методичний посібник. / Вієвський А. М., Лепеха К. І., Балакірєва О.М., Дивак В.В., Дмитришина Н.А., Жданова М.П., Олійник І.М., Панок В.Г., Сидяк С.В. – Київ, 2014. – 145 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL:<https://mon.gov.ua/ua/osvita/pozashkilna-osvita/vihovna-robotata-zahist-pravditini/profilaktichna-protinarkotichna-ta-protialkogolna-vihovna-robotata>
3. Білоус, І. Л. (2017). Формування соціальної компетентності старшокласників у процесі позакласної роботи. Київ: Видавничий дім "Самрук".
4. Богомолова, Л. І. (2019). Соціальна робота зі старшокласниками: психолого-педагогічні засади та технології. Київ: Видавничий дім "Самрук".
5. Бойко, О. В. (2018). Сучасні педагогічні технології в роботі зі старшокласниками. Київ: Видавництво "Арт Економі".
6. Брежнева, О. О. (2017). Педагогічні умови формування здорового способу життя старшокласників. Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Педагогічні науки, (6), 39-44.
7. Вакуленко, Н. М. (2019). Педагогічні умови формування готовності старшокласників до професійного самовизначення. Київ: Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова.
8. Головань, О. М. (2017). Розвиток соціальної компетентності старшокласників у позаурочній діяльності. Київ: Видавничий дім "Самрук".
9. Гончаренко, Н. В., & Кравченко, Ю. В. (2018). Соціально-педагогічні засади профілактики адиктивних залежностей учнів. Вісник Національного технічного університету "ХПІ". Серія: Психологічні науки, (31), 45-51.

10. Грищенко, В. С. (2018). Педагогічні технології в роботі зі старшокласниками з ризикованою поведінкою. Київ: Видавництво "Арт Економі".

11. Діденко, Т. Ю. (2017). Соціально-психологічні аспекти формування соціальної компетентності старшокласників. Київ: Видавництво "Основи".

12. ДУ «ІПСПЕМН МОЗ України». Звіт щодо наркотичної та алкогольної ситуації в Україні за 2022 рік (за даними 2021 року). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL:<https://cmhmda.org.ua/zvit-shhodo-narkotichnoyi-ta-alkogolnoyi-sytuacziyi-v-ukrayini-2022/>

13. Жарова, Н. О. (2019). Психологічні аспекти формування здорового способу життя старшокласників / Н. О. Жарова // Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць. Серія: Педагогіка і психологія. – Чернівці: Чернівецький університет, 2019. – Вип. 865. – С. 142-146.

14. Інформаційно-освітня протиалкогольна програма «Сімейна розмова». Методичний комплекс / Кер. авт. кол. Панок В.Г.; авт. кол.: Вієвський А. М., Лепеха К. І., Лунченко Н. В., Луценко Ю. А., Острова В. Д., Сосновенко Н. В. – К.: ТОВ «Видавництво «Діалог Пресс»», 2016. –160 с. Інформаційно-освітня протиалкогольна програма «Сімейна розмова» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <https://lib.iitta.gov.ua/711575/1/Posibnyk%20panton.pdf>

15. Козленко, О. М. (2018). Формування у старшокласників навичок безпечної поведінки в умовах сучасної школи / О. М. Козленко // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – Київ: Видавництво «Сфера», 2018. – Т. 8, № 2 (76). – С. 187-194.

16. Крамаренко, Ю. В. (2016). Сучасні технології профілактики адиктивних залежностей старшокласників. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі, (47), 167-174.

17. Курченко, Т. В. (2016). Організація профілактики алкоголізму та наркоманії у старшокласників у позашкільних закладах. Науковий вісник Полісся, (4), 126-131.

18. Лещенко, В. І. (2017). Організаційні аспекти впровадження здоров'язбережувальної компоненти у процес навчання старшокласників / В. І. Лещенко // Педагогіка вищої та середньої школи. – Чернігів: Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка, 2017. – Вип. 55. – С. 160-166.

19. Лисенко, Н. В. (2016). Система профілактики адиктивних захворювань в умовах сучасної загальноосвітньої школи. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Педагогічні науки, (139), 112-118.

20. Лобанова А. С. Робота з підлітками-девіантами: соціологічний та психологічний аспекти : підручник для студентів вищих навчальних закладів / А. С. Лобанова, Л. В. Калашнікова. - Київ : Вид-во «Каравела», 2017. – 470 с.

21. Максимова, Н. В. (2020). Особливості профілактики адиктивної поведінки серед старшокласників / Н. В. Максимова // Молодий вчений. – Київ: ТОВ «Алекспрінт», 2020. – № 8 (90). – С. 528-531.

22. Маланчук, О. В. (2016). Система виховання старшокласників у позашкільних навчальних закладах з метою профілактики адиктивної поведінки. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгомійного, 4, 95-101.

23. Маркевич, О. В. (2018). Система роботи з батьками старшокласників з метою профілактики адиктивної поведінки. Педагогіка і психологія, (2), 84-92.

24. Маркова, І. В. (2016). Соціально-педагогічні умови профілактики адиктивної поведінки старшокласників у навчальному закладі. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12: Психолого-педагогічні науки, (33), 37-43.

25. Матвієнко, В. Ю. (2018). Психолого-педагогічні аспекти відповідальної поведінки учнів. Педагогічна освіта: теорія і практика, (25), 37-43.

26. Мельник, Л. В. (2017). Соціально-педагогічні аспекти профілактики адиктивної поведінки старшокласників у шкільному навчальному закладі. Педагогіка і психологія, (1), 78-84.
27. Михайлова, Л. С. (2019). Роль соціально-педагогічної діяльності у формуванні ставлення старшокласників до упередження адиктивної поведінки. Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Педагогічні науки, (153), 34-39.
28. Назаренко, І. В. (2017). Соціально-психологічні аспекти протидії наркоманії в молодіжному середовищі / І. В. Назаренко // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка: Педагогічні науки. – Житомир: Видавець ЖДУ імені Івана Франка, 2017. – Т. 1 (89).
29. Носик, Н. В. (2018). Система роботи з учнями старшої школи щодо запобігання адиктивній поведінці. Інноваційна педагогіка, (8), 17-22.
30. Носова, О. В. (2018). Формування в учнів соціальної компетентності як засіб запобігання адиктивній поведінці. Педагогічний процес: теорія та практика, (2), 91-96.
31. Оксентюк, О. В. (2017). Соціально-педагогічний супровід роботи з учнями старших класів з метою профілактики адиктивної поведінки. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Педагогіка, психологія, філософія, (252), 207-214.
32. Осадча, О. М. (2019). Формування соціальної компетентності учнів старших класів в контексті запобігання адиктивній поведінці. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологічні науки», 4 (Т. 1), 95-100.
33. Петренко, І. В. (2018). Особливості виховної роботи з учнями з адиктивною поведінкою. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологічні науки», 2 (Т. 2), 92-97.

34. Резнікова, І. І. (2020). Модель виховного процесу з урахуванням ризиків адиктивної поведінки старшокласників. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологічні науки», 6 (Т. 1), 105-110.
35. Сідляр, Л. М. (2018). Організаційні аспекти профілактики адиктивних захворювань у старшокласників. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологічні науки», 1 (Т. 2), 78-83.
36. Трибушна, Ю. І. (2019). Соціально-педагогічні аспекти профілактики адиктивної поведінки старшокласників. Наукові записки. Серія "Педагогічні науки", (168), 179-182.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Програма соціологічного дослідження

На тему: «Ставлення старшокласників до вживання алкогольних напоїв»

Методологічна частина

1. Проблема.

Мої власні спостереження свідчать про те, що серед основних причин вживання алкоголю підлітками є бажання підбадьоритись через поганий настрій, бажання вписатись до певної групи підлітків, щоб не відчувати себе «білою вороною». Тому виникає необхідність з'ясувати «Ставлення старшокласників до вживання алкогольних напоїв».

2. Мета – з'ясувати ставлення старшокласників до вживання алкогольних напоїв.

Об'єкт - учні старших класів.

3. Предмет – ставлення старшокласників до вживання алкогольних напоїв.

Завдання:

1. З'ясувати думку старшокласників щодо твердження:

- алкогольна залежність – це невиліковна хвороба.
- алкогольна залежність може бути тільки у дорослих.
- людина, залежна від алкоголю, завдає шкоди тільки власному здоров'ю та життю.
- слабоалкогольні напої є менш шкідливими, ніж міцний алкоголь.
- вживання слабоалкогольних напоїв не призводить до розвитку алкоголізму.
- ризик для здоров'я залежить від частоти вживання алкогольних напоїв.
- людина, яка вживає алкоголь, впевнено почуває себе у спілкуванні з однолітками і друзями.
- алкоголь – це один із засобів зняття стресу.

2. Дослідити, яку кількість разів на тиждень, на місяць друзі учня вживають алкогольні напої.
3. Дослідити, яку кількість разів на тиждень, на місяць старшокласник вживає алкогольні напої.
4. З'ясувати, як впливає реклама алкогольних напоїв на прийняття рішення спробувати продукт.
5. Зробити висновок, який вплив здійснює оточуюче навколишнє середовище на старшокласників.

4. Теоретичний аналіз понять:

Алкогольна залежність або алкоголізм (лат. alcoholismus < араб. *al-kohol* — найтонший) — захворювання, зумовлене систематичним вживанням спиртних напоїв, що згубно впливає на здоров'я, поведінку у побуті, працездатність населення, шкодить добробуту та руйнує моральні засади суспільства. (Фармацевтична енциклопедія) .

Алкоголь — речовина етиловий спирт, котра застосовується для отримання спиртних напоїв.

Слабоалкогольні напої - алкогольні напої з вмістом етилового спирту від 0,5 до 8,5 відсотка об'ємних одиниць та екстрактивних речовин не більш як 14,0 г на 100 куб. см, виготовлені на основі водно-спиртової суміші з використанням інгредієнтів, напівфабрикатів та консервантів, насичені чи ненасичені діоксидом вуглецю. (Закон України «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, та пального»).

Реклама алкогольних напоїв. Законом України «Про державне регулювання виробництва та обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів» реклама знаків для товарів і послуг, інших об'єктів права інтелектуальної власності, під якими випускаються алкогольні напої, забороняється:

- на радіо та телебаченні з 6 до 23 години;
- на перших і останніх сторінках газет, на обкладинках журналів та інших видань, на сторінках для дітей та юнацтва усіх друкованих видань;
- в усіх друкованих засобах масової інформації (крім спеціалізованих видань);
- засобами внутрішньої реклами;
- за допомогою заходів рекламного характеру (крім спеціальних виставкових заходів алкогольних напоїв);
- на зовнішніх та внутрішніх поверхнях транспортних засобів загального користування та метрополітену;
- засобами зовнішньої реклами.

Старшокласник (період ранньої юності з 14-15 до 17 років) вступає в нову соціальну ситуацію розвитку відразу ж при переході із середньої школи в старші класи або в нові навчальні заклади - гімназії, коледжі, училища. (um.co.ua - Учбові Матеріали для студентів і школярів України)

5. Гіпотези:

Можна передбачити, що:

Гіпотеза 1: На думку старшокласників:

- алкогольна залежність може бути тільки у дорослих.
- слабоалкогольні напої є менш шкідливими, ніж міцний алкоголь.
- вживання слабоалкогольних напоїв не призводить до розвитку алкоголізму.
- ризик для здоров'я залежить від частоти вживання алкогольних напоїв.
- алкоголь – це один із засобів зняття стресу.

Гіпотеза 2: Друзі старшокласника вживають алкоголь кілька разів на тиждень.

Гіпотеза 3: Старшокласник вживає алкогольні напої кілька разів на тиждень.

Гіпотеза 4: Реклама впливає на прийняття рішення старшокласником спробувати алкогольні напої.

Гіпотеза 5: Оточуюче навколишнє середовище здійснює вирішальний на старшокласника на вживання алкогольних напоїв.

Соціальні показники

1. Думка старшокласників щодо твердження: «Алкогольна залежність – це невиліковна хвороба».

- Так
- Скоріше так
- Скоріше ні
- Ні
- Важко відповісти

2. Думка старшокласників щодо твердження: «Алкогольна залежність може бути тільки у дорослих».

- Так
- Скоріше так
- Скоріше ні
- Ні
- Важко відповісти

3. Думка старшокласників щодо твердження: «Людина, залежна від алкоголю, завдає шкоди тільки власному здоров'ю та життю».

- Так
- Скоріше так
- Скоріше ні
- Ні
- Важко відповісти

4. Думка старшокласників щодо твердження: «Слабоалкогольні напої є менш шкідливими, ніж міцний алкоголь».

- Так
- Скоріше так
- Скоріше ні
- Ні

- Важко відповісти
5. Думка старшокласників щодо твердження: «Вживання слабо-алкогольних напоїв не призводить до розвитку алкоголізму».
- Так
 - Скоріше так
 - Скоріше ні
 - Ні
 - Важко відповісти
6. Думка старшокласників щодо твердження: «Ризик для здоров'я залежить від частоти вживання алкогольних напоїв».
- Так
 - Скоріше так
 - Скоріше ні
 - Ні
 - Важко відповісти
7. Думка старшокласників щодо твердження: «Людина, яка вживає алкоголь, впевнено почуває себе у спілкуванні з однолітками і друзями».
- Так
 - Скоріше так
 - Скоріше ні
 - Ні
 - Важко відповісти
8. Думка старшокласників щодо твердження: «Алкоголь – це один із засобів зняття стресу».
- Так
 - Скоріше так
 - Скоріше ні
 - Ні

- Важко відповісти

9. Яку кількість разів на тиждень, на місяць друзі учня вживають алкогольні напої.

- 1-2 рази на тиждень
- 1-2 рази на місяць
- майже кожного дня
- не вживають зовсім

10. Яку кількість разів на тиждень, на місяць старшокласник вживає алкогольні напої.

- 1-2 рази на тиждень
- 1-2 рази на місяць
- майже кожного дня
- не вживає зовсім

11. Як впливає реклама алкогольних напоїв на прийняття рішення спробувати продукт.

- Дуже впливає
- Скоріше впливає
- Скоріше не впливає
- Не впливає зовсім
- Не задумувався над цим питанням

12. Який вплив здійснює оточуюче навколишнє середовище на старшокласників.

- батьки, родичі
- вчителі та адміністрація школи
- лікарі
- близькі друзі
- знайомі, однолітки
- уроки біології, «Основи здоров'я», валеології, етики
- інформація із ЗМІ, Інтернету

Методична частина

Генеральна сукупність: учні 9-11 класів Криворізького ліцею №77

Вибірка: 50 старшокласників.

Методи дослідження

Метод збору інформації – анкетне опитування.

Опитування - метод збору соціальної інформації про досліджуваний об'єкт під час безпосереднього (інтерв'ю) чи опосередкованого (анкетування) соціально-психологічного спілкування соціолога і респондента шляхом реєстрації відповідей респонденте на сформульовані запитання.

Використовуючи надруковану анкету, можемо з мінімальною технічною допомогою за короткий час зібрати первинну інформацію від респондентів. Інструментарій анкетного опитування - бланк анкети - тиражований документ, який містить певну сукупність запитань, сформульованих і пов'язаних між собою за встановленими правилами.

Розробка інструментарію соціологічного дослідження

АНКЕТА

Центр дослідження «Громадська думка»

Шановні учні!

Анкета є анонімною – тобто не потрібно вказувати своє ім'я чи прізвище. Важливо на кожне запитання відповідати відверто і бути уважним.

Це не контрольна робота. Нас цікавить Ваша думка стосовно вживання алкогольних напоїв.

Уважно прочитайте питання анкети та дайте відповіді на поставлені запитання, зробивши відповідну позначку напроти відповіді, з якою ви згодні.

Правила роботи з анкетною

1. Уважно прочитайте варіанти відповіді на запитання
2. Обведіть той варіант, з яким ви згодні

Заздалегідь дякуємо за участь у опитуванні!

Чи є правильними, на Вашу думку, наступні твердження?

1.Алкогільна залежність – це невиліковна хвороба

1. Так
2. Скоріше так
3. Скоріше ні
4. Ні
5. Важко відповісти

2. Алкогільна залежність може бути тільки у дорослих

1. Так
2. Скоріше так
3. Скоріше ні
4. Ні
5. Важко відповісти

3. Людина, залежна від алкогілью, завдає шкоди тільки власному здоров'ю та життю

1. Так
2. Скоріше так
3. Скоріше ні
4. Ні
5. Важко відповісти

4. Слабоалкогільні напої є менш шкідливими, ніж міцний алкогіль

1. Так
2. Скоріше так
3. Скоріше ні
4. Ні
5. Важко відповісти

5.Вживання слабоалкогільних напоїв не призводить до розвитку алкогільізму

1. Так
2. Скоріше так
3. Скоріше ні
4. Ні
5. Важко відповісти

6. Ризик для здоров'я залежить від частоти вживання алкогольних напоїв

1. Так
2. Скоріше так
3. Скоріше ні
4. Ні
5. Важко відповісти

7. Людина, яка вживає алкоголь, впевнено почуває себе у спілкуванні з однолітками і друзями

1. Так
2. Скоріше так
3. Скоріше ні
4. Ні
5. Важко відповісти

8. Алкоголь – це один із засобів зняття стресу

1. Так
2. Скоріше так
3. Скоріше ні
4. Ні
5. Важко відповісти

Оберіть один варіант, який є найбільш відповідним для Вас

9. Мої друзі вживають алкогольні напої:

1. 1-2 рази на тиждень
2. 1-2 рази на місяць
3. Майже кожного дня
4. Не вживають зовсім

10. Я вживаю алкогольні напої:

1. 1-2 рази на тиждень
2. 1-2 рази на місяць
3. Майже кожного дня
5. Не вживаю зовсім

11. Реклама алкогольних напоїв впливає на моє рішення спробувати продукт, що рекламується:

1. Дуже впливає
2. Скоріше впливає
3. Скоріше не впливає
4. Не впливає зовсім
5. Не задумувався над цим питанням

12. Найбільший вплив на мене щодо вживання чи невживання алкогольних напоїв здійснюють (оберіть три варіанти):

1. Батьки, родичі
2. Вчителі та адміністрація школи
3. Лікарі
4. Близькі друзі
5. Знайомі, однолітки
6. Уроки біології, «Основи здоров'я», валеології, етики
7. Інформація із ЗМІ, Інтернету

Декілька слів про себе

13. Ваша стать

1. Жіноча
2. Чоловіча

14. Ваш вік:

1. 14 років
2. 15-16 років
3. 17 і більше

Щиро дякуємо за участь в опитуванні!